

Bilim Etiğinin Zaman Tünelinde: İki Ebeveyn Tavsiye Kitabı ve Bilimde Bir Dönüm Noktası

Within the Timeline of Science Ethics: Two Parenting Advice Books and a Scientific Milestone

Emel AKÖZER, Mehmet AKÖZER

ÖZ

Dr. Benjamin Spock'ın *Baby and Child Care* (1946) kitabı ile Dr. İhsan Doğramacı'nın *Annenin Kitabı* (1952) arasındaki benzerliklerle ilgili intihal iddiaları ve bu iddiaların yol açtığı hukuksal süreçte Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 15 Nisan 2014 kararıyla ortaya çıkan sonucun topluma yansıtılışı, bilim etiği kapsamında intihale ilişkin doğru bir anlayışın genel kamuoyuna ve bilim topluluğuna kazandırılmasına katkıda bulunacak nitelikte değildir. Birincisi, mahkeme bu iddiaların doğruluğu yönünde bir karar vermemiştir. İkincisi, iki kitap arasındaki ilişki – türleri, özgünlük iddiaları ve benzerliklerin niteliği açısından – bilim etiğindeki tanımıyla intihal kavramı çerçevesinde değerlendirmeye izin vermez. İntihal iddialarının dayandırılmaya çalışıldığı fikri mülkiyet hukuku ise, bilim etiği açısından intihal kavramının temelini oturtulamaz. Bilim etiğinde intihal, fikri mülkiyet hukukuna aykırı olması bakımından negatif yoldan değil, bilimsel doğruluk normu ve adaletlilik ilkesi ile bilim insanlarının ortak çalışması için asli olan değerler bakımından pozitif yoldan bir kusurlu davranış olarak tanımlanır. 20. yüzyıl ortalarında bu ilke ve değerlerin yerleşmediği bir ortamda yüzyılın en büyük bilimsel gelişmelerinden biri olan DNA yapısının keşfinin öyküsü, fikri mülkiyet hukukunun da intihal fiilinin de kapsamını çok aşan ağır etik ihlallerine olanak vermiştir ve bu ihlaller bugün de savunulabilmektedir. Bilimsel doğruluk ve adaletlilik, “düzgün referanslar vermek ve başkalarının yapıtlarına gereken takdiri sunmak” kadar, “meslektaşlarına doğruluk ve dürüstlük içinde davranma” kuralını da içerir. İntihal iddialarını meslektaşları itibarsızlaştırmak için kullanmak veya bunu olağanlaştırmak “adaletlilik” ilkesiyle ne kadar bağdaşırsa, bilim etiğini savunma savıyla da o kadar bağdaşır. İntihalle mücadeleyle yönelik bir stratejinin testi, bilimsel doğruluk normunu ve bu arada adaletlilik ilkesini yerleştirmeye gerçekten katkıda bulunup bulunmadığı ya da ne kadar katkıda bulunduğu olmalıdır.

Anahtar Sözcükler: Bilim etiği, Şimdıcilik, Etik ilkeler, Bilimde kusurlu davranış, İntihal

ABSTRACT

Plagiarism allegations on similarities between Dr. Benjamin Spock's *Baby and Child Care* (1946) and Dr. İhsan Doğramacı's *Annenin Kitabı* (1952; *The Mother's Book*) and the public presentation of the ruling on the 15th of April, 2014 by European Court of Human Rights consummating legal proceedings on these allegations, are not likely to contribute to ensuring a correct understanding of plagiarism as conceived in science ethics in the general public and scientific community. First, the Court has not ruled in support of the veracity of allegations. Second, parallels between the two books – regarding genre, claims to originality, and the nature of similarities – do not justify evaluation in reference to the concept of plagiarism as defined in science ethics. Besides, intellectual property law, on which allegations pretend to be based, cannot be taken to found illegitimacy of plagiarism in terms of science ethics. Science ethics defines plagiarism as misconduct positively with reference to norms of scientific integrity, the fairness principle, and values essential to collaborative work, rather than negatively with reference to violation of intellectual property. In the mid-20th century, in an environment where such principles or values have not yet taken root, the course of the discovery of DNA structure, one of the century's greatest breakthroughs, has enabled ethics violations substantially surpassing issues of intellectual property or plagiarism, and moreover, these violations have apologists even today. Scientific integrity and fairness imply “treating colleagues with integrity and honesty” as equally as “providing proper references and giving

Emel AKÖZER (✉)

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Ankara, Türkiye
Middle East Technical University, Faculty of Architecture, Ankara, Turkey
akozer@metu.edu.tr

Mehmet AKÖZER

Sosyal Sektör Danışmanı, Ankara, Türkiye
Social Sector Consultant, Ankara, Turkey

Geliş Tarihi/Received : 14.06.2014

Kabul Tarihi/Accepted : 14.07.2014

due credits to the work of others". Abusing plagiarism allegations as a means to defame colleagues or permitting such abuse to become commonplace neither suits advocacy of scientific ethics nor complies with the "fairness" principle. A strategy to fight plagiarism must be tested against whether or not it contributes to entrench the norm of scientific integrity and fairness principle or how far it contributes.

Keywords: Science ethics, Presentism, Ethical principles, Scientific misconduct, Plagiarism

GİRİŞ

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) 15 Nisan 2014 tarihli kararı (*Hasan Yazıcı v. Turkey* (Application no. 40877/07) ECHR) Türkiye'de bazı gazetelerde şu başlıkla duyuruldu: "AİHM, 33 yıllık 'intihal' tartışmasına noktayı koydu". Bir mecra daha da ileri gidiyordu: "[İhsan Doğramacı] Öldükten Sonra Mahkum Edildi".¹ Bu başlıklar yanıltıcıydı. Söz konusu AİHM kararı bireysel başvuru üzerine Türkiye'ye karşı açılmış bir davanın sonucuydu. Davanın konusu, esas olarak, Yargıtay'da bireysel başvuru sahibinin aleyhine sonuçlanmış bir tazminat davasında *Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi*'nin "ifade özgürlüğü" ve "davanın makul bir süre içinde görülmesi" hakkındaki maddelerinin Türkiye tarafından ihlal edilmiş olmasıyla ilgiliydi.²

Konuyla ilgili herkesin mümkünse orijinalinden dikkatlice okuması gereken karar metninde, davanın "arka plan"ıyla ilgili betimleme, "29 Kasım 1981'de günlük *Cumhuriyet* gazetesinde tanınmış bir gazetecinin/köşe yazarının [Uğur Mumcu], 1981 ve 1992 yılları arasında Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı da yapmış seçkin bir akademik olan Prof. Dr. İhsan Doğramacı tarafından yazılan *Annenin Kitabı* (1952) ile Dr. Benjamin Spock tarafından yazılan [*The Common Sense Book of*] *Baby and Child Care* [*Bebek ve Çocuk Bakımında Sağduyu Kitabı* (1946)] arasındaki benzerliklere dikkat çektiği makalesi"yle başlıyor (*Hasan Yazıcı v. Turkey*, para. 5).³ Başvuru sahibinin (Prof. Dr. Hasan Yazıcı) 20 Kasım 2000'de yayımlanan ve tazminat davasının açılmasına neden olan makalesine ve Türkiye'de görülen davada "eleştiri sınırlarını aştığına" hükmedilen iddialarına da yer veriliyor.

Yerel mahkeme 25 Ekim 2001'de ilk bilirkişi raporuna dayanarak Doğramacı'ya tazminat ödenmesine hükmediyor (*Hasan Yazıcı v. Turkey*, para. 18). İlgili Yargıtay Dairesi 14 Mayıs 2002'de bilirkişi raporunu da yetersiz bulup kararı bozarak yerel mahkemeye geri gönderiyor (para. 20). Davayı yeniden gören yerel mahkemece tayin edilen yeni bilirkişi heyetinin Doğramacı lehine verdiği rapora (para. 23) Yazıcı'nın itiraz etmesi üzerine atanan üçüncü heyet de *Annenin Kitabı*'nın intihal olmadığı yönünde görüş belirttikten sonra mahkeme 25 Şubat 2004'te tekrar tazminata hükmediyor (para. 30). Yargıtay'ın aynı dairesi 19 Ekim 2004'te yerel mahkemenin kararını gene geri çevirerek davanın düşürülmesini istiyor (para. 32); yerel mahkemenin 8 Kasım 2005'te Yargıtay kararına uymayı reddetmesi üzerine

(para. 32) dava Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun önüne geliyor ve Genel Kurul 10 Mayıs 2006'da bu kez yerel mahkemenin tazminat kararını haklı buluyor (para. 35).

Yazıcı'nın bunun üzerine davayı taşıdığı AİHM'nin Yazıcı lehine verdiği karar, iki kitap arasındaki benzerliklere ilişkin bir bilgi ya da herhangi bir değerlendirme içermiyor. Gerçi karar (*Hasan Yazıcı v. Turkey*) Yazıcı'nın intihal iddialarının doğruluğu Genel Kurul'un önündeki esas meselelerden biri olduğu (para. 60) ve Yazıcı "yanlı bilirkişi raporları nedeniyle kendisine beyanlarının doğruluğunu ispatlama fırsatının verilmemesinden yakındığı" (para. 61) halde Genel Kurul'un kararında ilgili dairesinin reddettiği birinci bilirkişi raporu ile yerel mahkemenin geçersiz saydığı ikinci bilirkişi raporunu dayanak aldığı (para. 65), üçüncü bilirkişi raporunda *Annenin Kitabı*'nda çeşitli yerlerin "Spock'ın kitabından çeviri olduğunun belirtilmiş olmasını Yazıcı'nın iyi niyetini veya iddiasının doğruluğunu saptamak açısından yeterli olup olmadığını değerlendirmemesini" (para. 66) dikkate alıyor. Ama böyle bir değerlendirme yapılsaydı iddiaların doğruluğunun saptanmış olacağına dair *hiçbir* imada bulunmuyor. Tam tersine, hemen arkasından şunu ekliyor: "[AİHM] bu açıdan, *başvuru sahibinin [Yazıcı] intihal iddialarının doğruluğu konusunda hüküm vermenin Mahkeme'nin görevi olmadığına altını çizer*" (para. 66, vurgu bizim) ve devam ediyor:

"[AİHM'nin] konuyu incelemesi temelinde, ülke mahkemelelerinin söz konusu davada açıkladığı gerekçelerin uygunluğu ve yeterliliği ile usuli güvenceler dahil uygulanan standartların [Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin] 10. maddesinde şekillendirilmiş ilkelerle uyumlu olup olmadığı açınsındadır" (para. 66).

Sonuç olarak AİHM, Türkiye'deki yargılama sonucunda Yazıcı'nın "ifade özgürlüğü hakkının" ihlal edildiği ve "yargılamanın makul süreyi aştığı" gerekçeleriyle Türkiye Devletini iddia sahibine tazminat ödemeye mahkum ediyor. Dolayısıyla 33 yıllık intihal ya da "bilim etiği" tartışmasına bir katkı sağlamıyor, herhangi bir nokta da koymuyor.

Karar, o yıllardaki ya da şimdiki bilim etiği standartlarına ilişkin herhangi bir değerlendirme içermiyor. Buna karşılık davanın arka planının karar metnine taşınan bazı detayları, gerçekte tartışmanın odağındaki iki kitapla ilgili farklı değerlendirmelerin ve tartışmada öne çıkan bazı etik ve hukuksal kavramların bilim etiğinin kısa tarihi içinde ele alınmasını gerekli kılıyor.

¹Bu başlık 10 Mayıs 2014'te Odatv web sayfasında yer alan haberde kullanılmıştır (<http://www.odatv.com/n.php?n=oldukten-sonra-mahkum-edildi-1005141200>).

²AİHM kararının odağındaki tazminat davası ise "kişilik haklarının ihlali"yle ilgiliydi. Dolayısıyla AİHM kararı, esas olarak demokratik bir toplumda "ifade özgürlüğü ile başkalarının itibar ve haklarının korunmasının çeliştiği bir durumda" denge sağlanmasına çalışılırken hukuk bağlamında dikkate alınması gereken unsurlara (*Hasan Yazıcı v. Turkey*, para. 69) ilişkin tartışma açısından önem taşıyor(du).

³Aksi belirtilmedikçe metindeki bütün çeviriler yazarlara aittir.

Benzerlikler ve Farklılıklar

Annenin Kitabı'nın *Baby and Child Care*'den intihal edildiği iddiasını ilk kez ortaya atan, adını saygıyla andığımız Uğur Mumcu'nun 29 Kasım 1981 tarihli köşe yazısında, *Annenin Kitabı* ile Spock'ın kitabının ilk Türkçe çevirisinin basımlarından (hangisi olduğu belirtilmemiş) biri arasında yapılan karşılaştırmaya dayalı örneklere yer verilmiştir. Buna göre iki kitapta toplam altı paragrafta bir veya birkaç cümle birbirine çok benzerdir.⁴ Değerli düşünce insanı Murat Belge'nin 16 Kasım 2001'te *Radikal*'de yayımlanan köşe yazısında, Mumcu'nun verdikleri dışında iki örnek daha yer almaktadır. Bizim, *Baby and Child Care*'in 1968 tarihli 620 sayfalık üçüncü basımının orijinaliyle yapabildiğimiz karşılaştırma bunların yanı sıra iki paragrafta daha bazı cümlelerde benzerlik saptanmıştır.

Söz konusu on örneğin hiçbiri ilk kez ya da sadece Spock'ın kitabında yer verilmiş veya herhangi bir ilk müellife atfedilebilecek, özgün bir kuramsal yahut görgül saptamayı yansıtan herhangi bir bilgiyle ilgili değildir. Benzerliklerin tümü, Spock'ın da – kaçınılmaz olarak – herhangi bir özgün yazılı ya da sözlü kaynağa dayandırmaksızın yer verdiği, doğru çocuk bakımı için evrensel tavsiyelerden birkaçının açıklanmasında, örneklendirilmesinde ya da sözcüklenirtilmesinde veya metaforlarda Spock'ın kitabının model olarak kullanıldığını düşündürmektedir. Doğramacı kitabının sonunda Josephine H. Kenyon ve Benjamin Spock'ın kitaplarındaki yöntemi tercih ettiğini açıkça belirttiğine (s.345) ve 1952 öncesinde Spock'ın başka bir kitabı yayımlanmamış olduğuna göre, Doğramacı'nın *Baby and Child Care*'deki anlatımdan bu sınırlar içinde doğrudan yararlandığı yerlerde kendisine ait olmayan bir fikri kaynağını karartarak “kendisininmiş süsü verme”⁵ amacıyla hareket ettiğini varsaymak mantıklı olmaz. Ebeveynlerin gündelik kullanımı için hazırlanmış, bir dönemin pediatristleri için genelgeçer bilgilerin⁶ derlendiği bir yapıtta, yazarın herhangi bir biçimde yararlandığı kaynaklara yararlandığı her bir satırda bilimsel usullere göre atıfta bulunmasını beklemek ise gerçekçi olmaz.

İki kitap arasındaki benzerlik ya da özdeşliklerin niteliği açısından şu örnekler verilebilir:

- İki kitapta da annelere bebeklerinin bakımıyla kendilerinin ilgilenmeleri, bunu sevgiyle, güler yüzle yapmaları gerektiği; bu sayede bebek ile anne arasında gelişecek karşılıklı aidiyet duygusunun önemli olduğu; ne denli iş bilir olursa olsun bu duyguyu başka hiç kimsenin (hiçbir kadının) veremeyeceği söylenmektedir.
- Her iki kitapta da yattığı yerde çocuk ya da bebek için önemli olanın salt görünüşü ilgilendiren ipek, tül, dantel vb. ayrıntılar değil, rahat (ne çok sert ne de çok yumuşak olan) ve üzerinden düşmeyeceği bir yatak olduğu belirtilmektedir.
- Her iki kitapta da çocukluk dönemi korkularından (ölüm korkusundan, anneyi kaybetme korkusundan, kendilerine anlatılan korkunç hikayelerdeki hayali varlıklarla ilgili korkulardan) söz edilmektedir.

Yerel mahkemeye 22 Aralık 2003'te sunulan üçüncü ve son bilirkişi raporunda: *Annenin Kitabı*'nin sonunda Spock'ın kitabına atıfta bulunulduğu ve yazara ilham veren (Spock dahil) kişilere teşekkür edildiği; *Annenin Kitabı*'nin Spock'ın kitabının ilk basımında karşılığı olmayan bölümler içerdiği; “bazı kısımlarında çeviri yönteminin kullanılmış olmasına ve Spock'inkine benzeyen paragraflar bulunmasına rağmen bu kısımların bilimsel bilgiyle değil bütün pediatristlerin bilgisi dahilindeki anonim malumatla ilgili olduğu”; izleyen paragraflarda Türkiye'ye özgü konular ile yasa ve geleneklere değinildiği (*Hasan Yazıcı v. Turkey*, para. 28) belirtilmiştir. Bilirkişiler, *Annenin Kitabı*'nin bir popüler sağlık kitabı olduğunu, tam alıntılama yoluyla referans verilmesinin bugün dahi çoğunlukla sadece bilimsel ve akademik kitaplar için geçerli olduğunu, kaldı ki bu tür etik kurallar popüler sağlık kitapları için geçerli sayılsa bile 1952'de yazılmış bir kitabın bugünün standartlarıyla yargılanamayacağını vurgulamışlardır (para. 28).

Bütün bunlara karşın, 1952'de yayımlanmış bir genel bilgilendirme kitabının birkaç paragrafının birkaç cümlesinde, yazarın örnek aldığı açıkça belirttiği bir başka yazarın künyesi çok belli olan bir kitabından bir iki yerde “çeviri yöntemiyle v.b.” yararlanılmış olmasına yarım yüzyıl sonrasının akademik atf kurallarına uyulmadığı gerekçesiyle “intihal” suçlamasında bulunmak

⁴2014 AİHM kararından öğrendiğimize göre Prof. Dr. Hasan Yazıcı başkanlığındaki üç kişilik Türkiye Bilimler Akademisi Bilim Ahlakı Komitesi'nin Doğramacı'nın *Annenin Kitabı*'nda intihale başvurduğu tespitini açıkladığı 9 Ocak 1998 tarihli kararda ise beş örneğe yer verilmiştir (Hasan Yazıcı v. Turkey, para. 7).

⁵Bir başkasının fikirlerini, ifadelerini (sözlerini), eserlerini vb **kendisininmiş süsü vererek** kullanma ögesinin intihal fiilindeki yeri, fiilin birçok tanımında vurgulanmıştır. Örneğin: “araştırma verilerinin ... kendi araştırma **verileri imiş gibi** yayımlanması” (Türkiye Bilimler Akademisi Bilim Etiği Komitesi, 2002, s. 39; vurgu bizim); “başkalarının fikir, yazı ve çalışmalarını ... **kendisinininki gibi göstermek**” (Kansu & Ruacan, 2002, s. 764; vurgu bizim); “failin, bir başkasının eserine **kendi eseri imiş gibi** yani kendisi eser sahibiymiş gibi ismini vermesi...” (Yazıcıoğlu'ndan [Yazıcıoğlu, R. Y. (2009). Fikri mülkiyet hukukundan kaynaklanan suçlar. On İki Levha Yayıncılık. aktaran Yaman, 2010, s. 1556; vurgu bizim); “bir başkasının yazınsal bir yapıtını [composition], ya da yazılarının kısımları veya pasajları, yahut o kişinin fikirlerini ya da dilini [language] sahiplenme ve bunlara kendi zihninin **ürünüymüş süsü verme** [pass off] (Black, Nolan & Connolly, 1979, s. 1035; vurgu bizim); “bir başkasının yazılarını alıp **kendisininmiş süsü verme** [pass off] (plagiarism,1993). Encyclopaedia Britannica (15. basım). The University of Chicago, 9, s.492, vurgu bizim); “bir başkasının fikirlerine ya da ifadelerine [words] ... **kendisininmiş süsü verme** [pass off] (plagiarize. (1993). Webster's Third New International Dictionary of the English Language Unabridged. Massachusetts: USA, Merriam_Websters Inc., Publishers, s.1728, vurgu bizim). İngilizce kaynaklardaki “pass[ing] off” terimi fiilin “kamuyu aldatma amacıyla” (Black, Nolan & Connolly, 1979, s. 1372) işlendiğini vurgular. O nedenle bu vurguyu güçlendirmek için Türkçe karşılık olarak “... gibi gösterme/sunma” gibi ifadeler yerine “... süsü verme” ifadesinin daha uygun olabileceğini düşündük.

⁶Genelgeçer (common) bilgilerin paylaşılması akademik usuller açısından dahi kaynağı anma kuralının dışında tutulur. Princeton Üniversitesi tarafından benimsenen WPA (“Writing Program Administrators Council”) Beyanı'nda intihal “bir yazarın bir başkasının dilini, fikirlerini veya bir başka türde özgün (**genelgeçer bilgi olmayan**) malzemesini kaynağını anmaksızın kasten kullanması” (vurgu bizim) olarak tanımlanır (<http://www.princeton.edu/writing/university/resources/WPAPlagiarism.pdf>).

anlaşılabilir, ama özel bir bakış açısı gerektirir.⁷ Şu var ki, suçlanan yazarın yararlandığı kitaptan bazı ifadeleri “kendisininmiş süsü vermek” amacıyla kendi kitabına aldığı karinesi, özellikle temellendirilmeye muhtaçtır. Suçlanan yazarın eğitimi, kariyeri, mesleki deneyimi ve pratiği açısından, yararlandığı kaynağı veya kaynaktaki bazı öğeleri kendisininmiş süsü vererek ortaya sürme gereksinimi veya dürtüsüyle hareket ettiğini varsayabilmek için makul ve inandırıcı işaretler var mıdır?⁸

Son olarak, *Annenin Kitabı*'nın bebeğin uyuma pozisyonlarıyla ilgili geçerliliğini yitirmiş bilgi içerdiği, Dr. Spock'ın kitabının 1998 basımında bu konuda güncelleme yapılmışken, Doğramacı'nın aynı güncellemeyi yapmadığı yönündeki iddiaya da (Yazıcı v. Turkey, para. 44) değinmek gerekir. Yazıcı buradan yola çıkarak, “intihalin etik dışı olmanın yanı sıra, aynı zamanda kamusal bir tehdit oluşturduğunu” savunmuştur (aynı yer).

Baby and Child Care'in 1998 tarihli 7. basımındaki “düzeltme”, daha önceki basımlarda bebeğin yüzükoyun (midesi üzerine) uykuya yatırılması tavsiye edilmişken bu kez, sırtüstü yatırılmasının ani bebek ölümü sendromu (SIDS) olgularında yüzde 50 oranında azalma sağlamış olduğunun belirtilmesiyle ilgilidir.

Buna karşılık, *Annenin Kitabı*'nın 1952 basımının hiçbir yerinde böyle bir tavsiye yoktur; yalnızca “sancılı çocuğun umumiyetle midesinin üzerine yatarken [“uyurken” değil – yazarların notu] daha rahat” (s. 60) olduğu belirtilmektedir.⁹ Hemen ardından gelen “Annesinin dizine çaprazlama yatırılırsa veya çocuk sıcak su torba veya şişesinin üzerine konur ve arkası oğulursa gene rahat edebilir” açıklaması, burada *uyku* pozisyonunun *kast edilmediğini* açıkça belli etmektedir (zaten bu açıklamalar “Asabi Ağlamalar ve Karın Ağrısı” başlığı altında yer almaktadır).

Temel sorun, *Annenin Kitabı*'nda, *Baby and Child Care*'de ve başka bebek ve çocuk bakımı kitaplarında aktarılan tavsiyelerin içerdiği bilginin ne tür bir bilgi olduğuna ilişkindir. Bu bilgi “bilimsel” bilgi midir, teknik/pratik bilgi midir, yoksa bunlardan daha farklı türden bir bilgi midir? Kimin ya da kimlerin mülküdür, alınıp satılması, mülkiyetinin miras yoluyla başkalarına geçmesi ne anlama gelir? Bebek ve çocuk bakımı literatürünün tarihinde halen bulunduğumuz aşama, akademik olmayan bir kaynaktan *Baby and Child Care*'in sekizinci basımı dolayısıyla şöyle özetlenmektedir:

“... 1998'de 94 yaşında ölen Dr. Spock artık kitapları kitapçılarda çocuk bakımı raflarını işgal eden birçok tıp otorite-

sinden sadece biridir... Yeni Spock basımını güncelleyen Dr. Robert Needleman, ‘vurgularda farklılıklar var, ama hepimiz pek çok konuda anlaşıyoruz’ demektedir. ‘Aşılardan önemli olduğunda hepimiz anlaşıyoruz. Hasta bir çocuğun ne zaman doktor tarafından görülmesi gerektiğine ilişkin temel parametrelerde hepimiz anlaşıyoruz. Sık görülen hastalıklar konusunda temel olarak aynı yaklaşıma sahibiz, çünkü bu stratejiler dergilerde geliştirilmektedir ve hepimiz bu konudaki araştırmaların tüketicileriyiz.’”

Gerçekten de birkaç bebek kitabı karşılaştırıldığında sadece küçük farklılıklar görülmektedir. Kitaplar, örneğin iki aydan küçük bir çocuğun ateşi varsa ebeveyninin doktor çağırması gerektiği konusunda anlaşmakta, bunun bebeğin ateşinin ne kadar yükseldiğinde yapılacağı konusunda biraz farklı şeyler söylemektedirler” (Duenwald, 2004, Ağustos 3).¹⁰

***Baby and Child Care*'in Öyküsü ve Mary Morgan**

Belge 16 Aralık 2001'de *Radikal* Gazetesindeki köşesinde kendi ifadesiyle, Dr. Spock'ın ikinci eşi Mary Morgan'ın aslında Doğramacı'ya yazdığı, ama kendisiyle birlikte birkaç kişiye daha birer kopyasını gönderdiği mektuba yer vermişti. Aynı mektubun farklı bir çevirisi 15 Aralık 2001'de *Cumhuriyet Bilim Teknik Eki*'nde “Özür dilemek yeter!” başlığıyla yayımlanmıştı.

Morgan mektubunda “başta eski ‘Demir Perde’ ülkeleri” olmak üzere “fikir mülkiyetine önem verilmeyen yerler olduğunu bildiğini” vurgulamakta ve intihal konusunda düşüncelerini şöyle ifade etmektedir: “Düpedüz bir ahlaksızlık ve birey haklarına karşı bir saldırı olmanın dışında, aşırmaçılık (*plagiarism*) özgün düşüncenin olmadığı her şeydir ve çağdaş medeniyetimizin temellerine aykırıdır” (aktaran Belge, 2001c, Aralık 16).

“Tüm dünyada ün yapmış bir büyük adamın mirasçısı ve eşi olarak” Morgan mektubunu şöyle bitirmektedir: “İleride sizin ülkenizde veya benim ülkemde böyle ahlaksız davranışlara tevessül edebilecek yazarlara örnek olacak dürüst bir özür talep ediyorum. Önerdiğim bu basit ve ‘dürüst’ girişimin, entelektüel mülkiyet bağlamında bireyin haklarını pekiştirme yolundaki dünya çapında çabalarımız açısından son derece büyük bir değeri olacağına inanıyorum” (Belge, 2001c, Aralık 16).

Morgan'ın kendisi bilim insanı, araştırmacı ya da hekim değildir. Kendisiyle evlenmeden önce Spock'ın konuşmalarının ve seminerlerinin organizasyonunu yapmış, evlendikten sonra da

⁷Örneğin siyasal ya da ideolojik nitelikli itibarsızlaştırma savaşlarında muarızlara yönelik intihal suçlamalarının ortaya atıldığı ya da kanıtlanmış olmasa da intihal iddialarının bu savaşlarda silah olarak kullanıldığı bilinmektedir. ABD'de Siyahlar'ın yurttaş hakları mücadelesinin lideri Martin Luther King aleyhinde – ölümünden sonra – kullanılan bu tür iddialara aşağıda değineceğiz.

⁸Doğramacı, Hacettepe Üniversitesi ve Hastanesi'nin nüvesi olarak 4 Haziran 1954'te Ankara'da açılan Çocuk Sağlığı Merkezi'yle ilgili ilk öneriyi henüz doğuştan Haziran 1951'de yazılı olarak gündeme getirmiştir. Teklifin içeriği, daha o aşamada başbakanın, Ankara valisinin ve başka yüksek devlet görevlilerinin tam desteğini almış olduğuna işaret etmektedir (Reed, 1975, 213–214).

⁹Yazıcı (2001, Kasım 15), Milliyet'te yayımlanan yazısında, *Annenin Kitabı*'nın 1968, *Baby And Childcare*'in 1946 basımlarından söz etmektedir.

¹⁰Makalede, Spock'ın kitabının 38,06 °C, *American Academy of Pediatrics* kitabının 38,00 °C eşliğini benimsediği, bazı kitapların 37,88 °C'de karar kıldığı belirtilmektedir (Duenwald, 2004, Ağustos 3). Çeşitli yazarların örneğin bebeğin burnu kanadığında ne yapılması gerektiği konusunda da anlaşlıkları anlaşılmaktadır. Bebek ve çocuk bakımı kitabı yazar hekimlerin üzerinde en az anlaşlıkları konulardan birinin tuvalet terbiyesi olduğu görülmektedir. Dr. İhsan Doğramacı (1952) bazı uzman hekimlerin ikinci yaşına kadar çocuklara tuvalet terbiyesi vermenin gereksiz olduğu kanaatini beslediklerini söylemektedir. Kendi görüşü küçük yaşta çocuğu alıştırmakta zarar değil, tersine fayda olduğu şeklindedir ve çocuk beş aylık olduğunda tuvalet terbiyesine başlanabileceğini yazmıştır (s. 119, 120). Dr. Benjamin Spock (1968), tuvalet terbiyesine az da olsa hazır olan “bazı” bebeklerin yedi ya da sekizinci aydan sonra tuvalete oturtulabileceğini ifade eder, ama 18–24 aylar arasında bebeğin daha hazır olduğunu da vurgular (s. 249–254).

bunların yanı sıra *Baby and Child Care*'in ileriki basımlarının yasal sözleşmeleriyle ilgilenmiştir (Spock, 1994, s. 36). Kasım 2012'de "the drSPOCK – WebSite for Parents" (Ebeveynler için Dr. Spock Web Sayfası, <http://drspock.com>) üzerinden, "Kitabı Mukaddes'ten sonra 'en fazla okunan' ikinci kitap" sloganıyla dünya markası olmuş "sağduyu" kitabının Hint kültürüne ilk kez uyarlanmış olan 9. basımının yayımlandığını duyurmuştur. Onun intihal konusuna, bilim etiğinin daha geniş açısından değil "fikri mülkiyet" in dar açısından yaklaşması anlaşılır bir şeydir.

Morgan'ın mektubunda söz ettiği "açık seçik aşırma örnekleri"nin örneğin Spock'ın 1989'da yaşamını yitiren ilk eşi Jane Cheney için ne anlama geldiğini öğrenmek artık mümkün değil. Bir "yurttaş özgürlükleri" savunucusu olarak tanınan Cheney'nin *Baby and Child Care*'e katkısının, yazım asistanlığından daha fazla olduğu belirtilmiştir (Klemesrud, 1976, Mart 19; Kernan, 1976, Mayıs 8). Spock çok yönlü katkısı için eşine ilk kez 1976'da, kitabı feministlerin beklentilerini dikkate alarak gözden geçirdiği dördüncü basımında teşekkür etmiştir (Hoder-Salmon, 1978, s. 111; Pickett, 1987, s. 10, 11; *The New York Times*, 1989, Haziran 14). Spock ilk eşinden on yıl sonra, 1998'de 95 yaşında hayatını kaybetmiştir. Söz konusu tam sayfalık teşekkür yazısı, kitabın Morgan'ın desteğiyle gerçekleştirilen 9. basımında ve Hindistan, Bangladeş, Pakistan ve Sri Lanka için tasarlanan uyarlamasında yer almamaktadır.

Gerçekte Spock, *Baby and Child Care*'in "Hintleştirilmiş" basımının tek yazarı değildir. *Dr. Spock's Baby & Child Care in India*, Spock'ın kitabının daha önce yayımlandığı anlaşılan Hintçe çevirisinden oldukça farklı olmalıdır (Maya, 2012, Kasım 19). Böylece ülkenin ancak Hintçe okuyabilen ebeveynleri kitabın Hint kültürüne uyarlanmış versiyonuna erişemezken, İngilizce okuyabilenler bu imkâna sahip kılınmışlardır.

Morgan'ın ifadesiyle "Hint kültürel gelenekleri ve çocuk bakımı pratikleri dikkate alınarak" bütünü yeniden ele alınan bu kitabın Spock'ın 1946'da yayımlanan kitabıyla ilişkisi nasıl bir ilişkidir? Her ikisinin de anneler/ebeveynler için "faydalı ve basit bir dille yazılmış" kaynaklar olmasının ve Spock'ın "kendinize güvenin, düşündüğünüzden daha fazlasını biliyorsunuz" (Sandhu, 2012, Kasım 10) felsefesine dayanmalarının ötesine geçen benzerlikleri ne türden bir bilgiye dayanmaktadır? Bu tür sorulara bir yanıt ararken, Spock'ın kitabının bilgi içeriğinin nasıl oluştuğu konusuna da değinmek gerekir. Tarih profesörü William Graebner (1980, Aralık), Spock'ın 1943 ve 1945 yılları arasında "dikte ettiği" *The Common Sense Book of Baby and Child Care* üzerine şunları yazmıştır:

"*Baby and Child Care* Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı arasında yetişkinliğe erişen kuşağın önemli bir kesiminin bilgi birikimini ve deneyimini yansıtır. Spock böyle bir doküman oluşturabilmiş ve yaygın olarak benimsenen değerleri söze dökebilmiştir, çünkü her şeyden önce, çeşitli

dostlarından ve tanıdıklarından ve serbest mesleki faaliyeti, çocuk bakım klinikleri için danışmanlığı ve disiplinler arası konferanslara katılımı kapsayan geniş temelli bir kariyere kültürel dokunun fragmanlarını devşirmek konusunda ustalık sahibi bir eklektiktir" (s. 612).

Spock'ın Graebner'in dikkat çektiği ustalığına örneğin Syracuse Üniversitesi'nde Çocuk, Aile ve Toplum Çalışmaları Profesörü Robert S. Pickett de (1987) değinmektedir:

"Dr. Spock, milyonlarca insanın düşündüğü gibi bilimsel araştırmaya önemli katkısı olan bir kişi değildi. Buna karşılık, tıp alanında daha ünlü hekimlerin çoğu zaman başarısız olduğu bir konuda öne çıktı.... En önemli mesleki katkısı, hekim olarak kendi deneyimine başkalarının bilimsel ve pratik bulgularını katma ve bütün bunları milyonlarca kişinin günlük yaşamlarında kullanabilecekleri bir dile çevirme konusundaki yetisinden kaynaklanmıştır. Onun gücü, yeni bilgi üretme yetisinden değil, daha çok meslektaşlarının tıp alanındaki en son keşiflerini basit bir dille aktarabilmesinden kaynaklanıyordu" (s. 15).

Ann Hulbert (2011), Spock'ın, Milton J. E. Senn tarafından 20 Kasım 1974'de kendisiyle yapılan bir görüşmede, samimi bir biçimde, bir şekilde insanlara kulak vererek ve ikinci elden öğrenen bir kişi olduğunu itiraf ettiğini aktarır (s. 239). Spock, soyut olandan çok, elle tutulur olana yöneldiğini vurgulamakta, bunu dinlediği ya da okuduğu herhangi bir şeyde işe yarar olanı görüp ve "biraz dönüştürerek, üzerinde çalışarak, biraz başka türlü söyleyerek [*rephrase*], insanların yararlanacağı şekle sokmak" konusundaki yatkınlığıyla ilişkilendirmektedir (s. 239).¹¹

Spock'ın düşüncelerinden yararlandığı kişiler arasında ünlü antropolog Margaret Mead de bulunmaktadır. Mead 1939'da bebek beklerken, henüz kariyerinin başlarında olan Spock'ın müşterisi olmuştur (Hulbert, 2011, s. 239). Hulbert, Mead'ın gene antropolog olan kızı Mary Catherine Bateson'ın, tanınmış ebeveyni için yazdığı anı kitabında, annesine atıfta bulunmadığı için Spock'a serzenişte bulunduğunu yazar (Hulbert, 2011, s. 239, 240; Bateson, 1994, s. 26-36).

Bu kaynaklarda söz edilen etkilenmeler, yararlanmalar, *Baby and Child Care* ile *Annenin Kitabı* arasında gözlenen yüzeysel benzerliklerle karşılaştırılmayacak kadar derindir kuşkusuz. Spock kitabında ve popüler medyada çıkan yazılarında, ebeveynlere pratik tavsiyelere dönüştürerek herkes için erişilebilir kıldığı enfomasyonun kaynaklarına yer vermemiştir. E. Wayne Carp'ın (2000) işaret ettiği gibi, bir açıdan Spock'ın başarısı, orta sınıf Amerikalılar'ı örneğin çocuk gelişimi konusunda Freud yaklaşımına özgü kavramlarla, bu yaklaşıma özgü terminolojiyi kullanmadan ve gerçekte Freud'dan da söz etmeden tanıştırması olmuştur (s. 129).¹²

¹¹Benjamin Spock, görüşme Milton J. E. Senn, 20 Kasım 1974, 67A, transkript, Senn Oral History Collection, National Library of Medicine, Bethesda, MD.

¹²Bu konuda aynı zamanda bkz. Julia Grant (1998): "Psikanalizi kitabına uygularken Spock, özellikle bebeğin yaşamında içgüdülerin rolü açısından Freud'un kuramlarını sulandırıp çarpıtmıştır. Spockgil bebek Freud'un küçüklere atfettiği karanlık dürtülerden pek azını barındırır... Freud bebeği bilinçdışı, usdışı dürtülerin hükmü altında betimlemişken Spock bebeğin doğal içgüdü ve itkilerini fazlasıyla makul gibi gösterir... Spock'ın bebeği 'makul' [biri] gibi karakterize etmesi, okur kitlesinin – rahatını kaçırmaktansa – hoşuna giderek annelerin onun çocuk yetiştirme stratejilerine uymalarını temin etmek için tasarlanmış bir retorik hileydi" (s. 222).

Spock'ın bir dönem yazdıklarını, içinde yaşadığımız dönemin bilimsel titizlik konusundaki ölçütleriyle değerlendirmek, Bateson'ın (2005) annesinin yazdıklarıyla ilgili bazı eleştiriler için kullandığı sözcükle, bir tür "şimdıcilik" (*presentism*) (s. 166) olarak görülebilir. Bu bağlamda şimdıcilik, "bugünün standartlarını geçmişe yansıtmayı, geleceği yaratmak yerine geçmişe düzeltmeye çalıştığımızda ortaya çıkan bir bağnazlık türü"dür (s. 166). Spock'ın ya da başkalarının ebeveynlere yönelik tavsiye yazılarından, kaynak gösterme konusunda o dönemin tıp dergilerindeki bilimsel makalelerden beklenen bilimsel titizliği beklemek de "fazla şey beklemek" olarak görülebilir.

Geçmişte Spock'ın yayın faaliyetiyle ilgili olarak akademik çevrelerden gelen eleştirilerin nedeni, zaman zaman "fazla titizlenmeden halka uyarlayan biri" olarak algılanması, tıp dergilerine bilimsel makaleler yazmak yerine, bilimsel titizliğin pek önem taşımadığı *Ladies Home Journal* ve *Redbook* v.b. magazinlerde tavsiye sütunlarıyla yetinmesi olabilir (Hulbert, 2011, s. 242; Benjamin Spock, 2001, s. 622-624). Bu yayınlarda örneğin Margaret Mead, Eric Erikson, Kurt Lewin ve başkalarına (Graebner, 1980) gönderme bulunmaması büyük olasılıkla bir eleştiri nedeni olmamıştır. 1968 ve sonrasında muhafazakâr siyasetçiler ve ebeveynler ise Spock'ı popüler yayınlarının örtük referansları nedeniyle değil, savunduğunu düşündükleri "müshahamalı" bebek ve çocuk yetiştirme yöntemlerinin sonucu olduğuna inandıkları toplumsal hareketler yüzünden eleştirmişlerdir (Graebner, 1994; Pace, 1998, Mart 17).

Bateson "şimdıcilik" kavramını, 1920'lerde, kariyerinin henüz başında olan Mead'ın araştırdığı bazı gruplar için örneğin bugün olduğu gibi "endojen" ya da "yerli" sıfatı yerine o dönem mutata olduğu üzere "ilkel" *primitive* sıfatını kullandığı için yöneltile eleştiriler bağlamında ele almıştır. Gerçek şu ki, bilim alanında insanları ve farklı grupları nitelendirirken kullanılan terminolojinin ya da bilimsel olan veya olmayan yayınlarda kaynak göstermeyle ilgili rutin ya da rutin dışı kullanımlardan çok daha önemli etik sorunlar yaşanmıştır ve yaşanmaktadır.

Bateson (2005) değişen zamanların bize yeni etik kavrayışlar kazandırdığını hatırlatır. Bunlar bilim alanında uyulması gereken kurallardan çok bunların dayanması gereken etik ilkelerle ilişkilidir. "Geleceği yaratmak yerine geçmişe *edit* etme" ve bunu yaparken "bugünün standartlarını geçmişe yansıtmayı" çabasına girdiğimizde ortaya çıkan bir "bağnazlık" türü olarak "şimdıcilik" konusunda kazanılması gereken perspektif bu çerçevede önemlidir (s. 166). Bateson, 1920'lerde yazılmış bir metni okurken, onu kendi bağlamında yorumlamanın ve yargılamanın önemli olduğunu vurgular (s. 166). Bunu başaramamak bir tür şimdıciliğe götürür (s. 166). Bu bağnazlığa düşmeden, geçmiş bilim etiğinin geçen yüzyılın son 10-15 yılında ulaşılabilen standartlarıyla yargılamadan, bilim alanında ve o alanın dışında bilim adına yapılan hataların farkında olmak ve gelecekte daha nitelikli bir bilimsel üretim için geçmişten bir şeyler öğrenmek de mümkündür.

Bilim Etiğinin Zaman Tüneli¹³

David B. Resnik'in (2012), bilim etiği tarihi açısından önemli bazı vakaları 1932'den başlayarak birer paragrafta özetlediği kronolojik çalışmada, *Baby and Child Care* ile *Annenin Kitabı*'nın yayımlandığı dönemde gerçekleşen geçen yüzyılın biyoloji alanındaki en önemli keşiflerinden biri de yer almaktadır: 1953'te DNA'nın moleküler yapısının keşfi. Bu keşif James Watson ve Francis Crick'e 1962'de Nobel Ödülü getirmiştir. *Watson ve Crick ikilisi, biyofizikçi Rosalind Franklin'in çalışmasının -kendisinin haberi ve izni olmaksızın kullandıkları- verilerinden yararlanmışlardır*. Franklin, 1958'de 37 yaşındayken yumurtalık kanserinden öldüğü ve ödül hayatta olmayan kişilere verilemediği için Nobel Ödülü'nü paylaşamamıştır.

Resnik'in (2012) kronolojisinde bu konudaki standart öyküden yararlanılmıştır. Keşfin baş aktörlerinden Watson (1968) *The Double Helix: A Personal Account of the Discovery of the Structure of DNA* (Çift Sarmal: DNA'nın Yapısının Keşfine İlişkin Kişisel Bir Açıklama)¹⁴ başlıklı kitabında bu standart öykünün ötesine geçer: "Hikayenin basit olmadığını biliyorum ve kuşkusuz gazetelerin aktardıkları gibi değil. Esas olarak beş kişiyle ilgili bir konu: Maurice Wilkins, Rosalind Franklin, Linus Pauling, Francis Crick ve ben." (s. 1) Fizikçi John Lenihan (1968, Mayıs 16) *The Double Helix*'le ilgili değerlendirme yazısında Watson'ın "bu önemli hikayeden, iyiler ve kötüler arasında sağlam bir rol dağılımı sunan, gerilim ve casuslarla dolu ürpertici bir macera öyküsü inşa ettiğini" (s. 12) belirtir ve şöyle der: "Yaratıcı bilim demek ki topluma hizmet amacı taşımamaktadır, entelektüel merakı tatmin gibi bir amacı da yoktur. Gerekirse herkesi yolun kenarına itekleyerek Nobel ödülü kazanmak amacıyla icra edilmektedir. Rakip laboratuvarlardaki gelişmelerden haberdar olmak için gizli *Medical Research Council* raporları ve özel mektuplar... taranmaktadır" (s. 12).

Watson'ın (1968) kitabıyla ilgili tartışmalarda belki de en az öne çıkan, kitabın *Epilogue* bölümünde Franklin için yazdıklarıdır:

"Rosalind Franklin 1958'de henüz 37 yaşındayken hayatını kaybetti. Onunla ilgili başlangıçtaki izlenimlerim, hem bilimsel açıdan hem de kişi olarak ([bu] kitabın ilk sayfalarında kayda geçirildiği gibi) çok zaman yanlış olduğundan, burada onun başardıkları hakkında bir şey söylemek isterim. King's [College'da] yaptığı X-ışını çalışmasının mükemmelliği git-tikçe daha fazla anlaşılıyordu... Bernal'in laboratuvarına döndükten sonra... sarmal yapıya ilişkin niteliksel fikirlerimizi hızla sahil bir niceliksel resme yerleştirdi..." (s. 81).

Kitabın sonunda Watson (1968), çok geç de olsa zaman içinde Franklin'in kadınların çoğu zaman ciddiye alınmadığı bilim dünyasında kendisini kabul ettirmek için göze aldığı mücadelenin farkına vardıklarında onun "kişisel dürüstlüğü ve cömertliğini" son derecede takdir ettiklerini yazar: "Rosalind, ölümcül bir hastalığı olduğunu bilerek yakınmadan, ölümünden birkaç

¹³"Zaman tüneli" (timeline) metaforu David B. Resnik'in (2012) *Research Ethics Timeline (1932–Present) (1932'den Günümüze Araştırma Etiğinin Zaman Tüneli)* başlıklı çalışmasından ödünç alınmıştır.

¹⁴Yayımlanmış Türkçe çevirisi için bkz. İkili Sarmal: DNA Yapı Çözümünün Öyküsü. (Çev: Alev Serin), Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 1993.

hafta öncesine kadar var gücüyle çalışmasını sürdürürken, herkes örnek cesaretine ve dürüstlüğüne tanık olmuştur” (s. 81).

Öykünün farklı perspektiflerden farklı versiyonları Franklin’le ilgili iki ayrı biyografinin (Sayre, 1975; Maddox, 2002; Rose, 2002, Haziran 15; Stasiak, 2003) yanı sıra Franklin’in çalışmasının eski asistanı Raymond Gosling tarafından kendisine aktarılan verilerini onunla konuşmadan başkalarıyla paylaşan Maurice Wilkins’in otobiyografisinden de okunabilir (Wilkins, 2003, s. 184, 197, 198; Rose, 2002, Haziran 15). Öykünün Wilkins versiyonunda özellikle DNA’nın yapısının keşfi yarışında neden Watson ve Crick’ten oluşan Cambridge ekibinin, kendisinin de içinde yer aldığı King’s College ekibinin önüne geçtiğini tartışırken bilim adına çıkardığı dersler ve bu arada kullandığı askeri metaforlar dikkat çekicidir: “Bizim başlıca hatamız deneysel kanıtı çok fazla önem vermemiz olmuştur. Nelson, Kopenhag Savaşı’nı [Nisan, 1801] teleskobuna görmeyen gözünü yaklaştırdığı ve böylece savaşı durdurması için verilen işareti görmediği için kazanmıştı. Aynı şekilde bilim insanlarının da bazen Nelson İlkesi’ni kullanmaları ve deneysel kanıtı önem vermemeleri gerekir.” (Wilkins, 2003, s. 166). Wilkins’in ekibinin “cüretli bir girişimden, sorumluluk almaktan, fırsatı yakalamaktan”¹⁵ alıkoynanın, alçakgönüllü ve ihtiyatlı “Rosy” Franklin olduğuna inandığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte King’s College’in başarısızlığında kendisinin de payı olduğunu şöyle teslim eder: “[Franklin’e] çok fazla saygı duymam beni eleştirel ve yaratıcı düşünmekten alıkoymdu” (s. 167).

Watson ve Crick’in ünlü makalesi “A Structure for Deoxyribose Nucleic Acid” 25 Nisan 1953’te *Nature* dergisinde yayımlanmıştır. Derginin aynı sayısında ikilinin DNA modelini destekleyen kanıtların sunulduğu iki ayrı makale daha yer almaktadır. İkinci makale Wilkins ve ekibine aittir (Wilkins, Stokes, & Wilson, 1953 s. 738–740); üçüncü makale ise Franklin ile King’s College’da birlikte çalıştığı doktora öğrencisi Raymond Gosling tarafından yazılmıştır (Franklin & Gosling, 1953, s. 740–741). Aynı dergi 60 yıl sonra, 20 Nisan 2013’te Gosling’in DNA’nın yapısının keşfindeki katkısına ilişkin bir yazıya yer vermiştir. Bu yazıda, Watson ve Crick’in makalesinde sadece “[Wilkins ve Franklin’in] yayımlanmamış deneysel sonuçlarının ve fikirlerinin genel karakteriyle ilgili bilgi”nin kendilerini motive ettiği konusunda “yan çizen bir teşekkür” bulunduğu, Gosling’in adından hiç söz edilmediği belirtilir (Nature, 2013, s. 270). Yazıda, günümüzün ruhuna uygun olarak, bilimsel keşiflerde doktora öğrencilerinin ağır işçiliğine duyulan gereksinime de değinilmekte ve onların her zaman hak ettikleri tanınırlığı elde edemedikleri vurgulanmaktadır: “Bu eğilimi geri çevirmeye Raymond Gosling’den başlamak iyi olur” (s. 270).

DNA’nın yapısının keşfi öyküsünün odağında geçen yüzyılın ortalarında cesur bir kadının, hiç kimse için gül bahçesi vadet-

mediği ortada olan bilim alanındaki trajik mücadelesi vardır. Bu daha çok, bilim etiğinin bilimsel araştırmanın ve yayınların sorumlu biçimde gerçekleştirilmesine ilişkin görece dar bağlamıyla ilgilidir. Mary Morgan’ın genel olarak “birey hakları” üzerine yaptığı vurgunun bilimin daha geniş sosyoetik bağlamındaki yeri açısından¹⁶ ise Resnik’in (2012) kronolojisindeki birkaç vakayı hatırlatmak uygun olur:

- “1944-1980’ler; ABD hükümeti radyasyonun insanlar üzerindeki etkisi konusunda gizli bir araştırmaya destek sağlar. Deneklere deneylerde yer aldıkları söylenmez. Deneyler kanser hastaları, hamile kadınlar ve askeri personel üzerinde sürdürülür.”
- “1956-1980; Saul Krugman, Joan Giles ve diğer bazı araştırmacılar Willowbrook State School’da zihinsel yetersizlikleri olan çocuklar üzerinde hepatitis deneyleri yürütürler. Çocuklara kasten hastalık bulaştırırlar ve hastalığın normal seyrini izlerler. Deneyler New York Sağlık Departmanı tarafından onaylanmıştır.”
- “1950’ler-1963; CIA, zihin kontrolü konusunda deneklere, bilgileri dışında LSD verilmesini de kapsayan bir araştırma programı başlatır” (Resnik, 2012).

Bilim Etiğinin Zaman Tünelinde İntihal

Resnik (2012) bilim etiği kronolojisinde sadece iki intihal iddiasına yer vermiştir. Bunlardan ilki 1987’de Martin Luther King’in doktora tezi ve başka bilimsel yazılarıyla ilgili olarak ortaya atılan iddialardır; diğeri ise 2002’de gündeme gelen tarihçi Stephan E. Ambrose’la ilgili intihal suçlamalarıdır.

Genel olarak, medyaya taşınan intihal vakaları çok tartışılan öğrenci intihallerinden nitelikçe farklıdır (Grossberg, 2004, s. 1333). Örneğin Jon Wiener (2005) intihal vakası ya da iddialarının medyada kopardığı gürültü ile güç ilişkileri arasındaki bağlantıyı incelemiş ve “gürültünün büyüklüğünün suçun büyüklüğünden çok, suçlananın şöhretine bağlı olduğuna” (s. 9) dikkat çekmiştir. Wiener özellikle örgütlü sağ grupların düşman bildikleri kişilere karşı bu suçlamaları nasıl kullandıklarına örnekler verir (s. 6). Julia M. Klein’a (2005, Kasım 11) göre ise; intihal suçlamalarının silah olarak kullanılması, belli bir siyasal ideolojiden değil, ideolojik katlığın kendisinden kaynaklanır (s. B12).

Amerika Birleşik Devletleri’nde siyahların yurttaş hakları mücadelesinin lideri Martin Luther King’e ilişkin iddialar, intihal suçlamasının ideolojik ya da siyasal itibarsızlaştırma savaşlarında kullanılmasına tipik bir örnektir.¹⁷ İddia King’in bir suikast sonucu öldürülmesinden 19 yıl sonra 1987’de ortaya atılmıştır. İddiaya göre King, 32 yıl önce 1955’te tamamladığı doktora tezinde ve öğrenciyken yazdığı bazı metinlerde uygun biçimde

¹⁵Nelson İlkesi “düşmanla nihai bir karşılaşma ve imhasıyla sonlanacak bir eylem doğrultusu seçmeye hazır” olmayı, “erkekleri korkusuz bir girişimden, sorumluluk üstlenmekten, fırsatı yakalamaktan” caydıran “çok sıradan, neredeyse evrensel zayıflık” karşısında güçlü olmayı gerektirmektedir (Sumida, J. T. (1999). Inventing Grand Strategy and Teaching Command: The Classic Works of Alfred Thayer Mahan Reconsidered. Woodrow Wilson Center Press, s. 37, 38).

¹⁶Bilim etiğinin daha geniş sosyoetik bağlamı ile bilimsel doğruluğa [integrity] ilişkin daha dar bağlamı arasındaki ayrım için bkz. ESF & ALLEA 2011, s.10. Bu ayrıma bilim etiği bağlamında intihalin yerini tartışırken aşağıda tekrar döneceğiz.

kaynak göstermeksizin başkalarının metinlerinden bölümler kullanmıştır. İddiaları inceleyen – Stanford ve Emory üniversiteleri araştırmacılarından oluşan – grubun King’in yazılarını “hiçbir ihtirazi kayıt olmaksızın intihal olarak niteleme olanağı bulamamasına” (Pecorari, 2008, s. 35) karşın King, aynı suçlamalarla aşırı sağdaki muhafazakârların hücumlarının hedefi olmaya devam etmektedir (örneğin, bkz. Pappas, 1998).

Michael Grossberg (2004), Stephan E. Ambrose ile ilgili suçlamaya değindiği yazısında, editörü olduğu *American Historical Review*’da karşı karşıya kaldıkları, o yıllarda yayılma eğilimi gösteren etik sorunlardan biri olan intihal konusunu farklı perspektiflerden ele alır. Yazıda gene o yıllarda bazı tarihçilerin sadece intihal nedeniyle değil, “sınıfta yalan söyleme, özensiz araştırma ve sahte tanıt üretme” gibi nedenlerle de haberlere konu oldukları ifade edilmektedir (Grossberg, 2004, s. 1339). Edebiyat eleştirmeni C. Jan Swearing’e de gönderme yaparak intihalin “tartışmalı” (*contested*) bir konu olduğunu vurgular; bunu destekleyen bir örnek olarak tarihçi Richard Jensen’in (2002, Ağustos) *OAH Newsletter*’da yayımlanan Ambrose ile ilgili savunmasına işaret eder (s. 1336). Jensen tüm iddiaları incelediğini, hiçbirinin *American Historians Associations*’ın (AHA) intihal tanımına uymadığını öne sürmektedir (s. 1336). XIX. ve XX. yüzyıl Amerikan tarihi konusunda ciltler dolusu eserin yazarı Ambrose ise kendisine yöneltilen suçlamaları ya reddetmiş, ya da omuz silmiştir (Klein, 2005, Kasım 11).

İntihal suçlamalarının (Mary Morgan’ın dikkat çektiği) “başta eski ‘Demir Perde’ ülkeleri, fikir mülkiyetine önem verilmeyen yerler” ile sınırlı kalmadığı, zaman zaman ortaya atıldığı gibi yalnızca Orta Doğu, Asya ve Afrika kültürlerinde yetişmiş oldukları için “birinin fikirleri mülk edinebileceği düşüncesi” karşısında şaşkınlığa düşen öğrenciler ile yaşanan bir sorun da sayılamayacağı ortadadır. Medyaya yansıyan suçlamaların hedefindeki pek çok kişi, örneğin *Dialogues with Mothers* (ilk basım 1962) ve *A Good Enough Parent: A Book on Child-Rearing* (1987) kitaplarıyla çocuk yetiştirme konusundaki popüler literatüre de katkıda bulunmuş olan psikolog Bruno Bettelheim gibi (Meyer, 2009) kendi alanlarında isim yapmış, son derecede üretken yazarlardır.

İnternetin intihali kolaylaştırarak yaygınlaşmasına özellikle öğrenciler dünyasında büyük ivme kazandırdığı bilinmektedir (Roberts, 2008). Ama akademi dünyasında ve yetişmiş bilim insanları arasında da internet intihalciliğine ilişkin olgular veya iddialar az değildir. Yakın zamanlardaki en çarpıcı intihal tartışmalarından biri tanınmış sosyolog Zygmunt Bauman’ın 2013’te yayımlanan *Does the Richness of the Few Benefit Us All?* (“Birkaç Kişinin Zenginliği Hepimizin Mi Yararınadır?”) başlıklı kitabıyla ilgilidir (Jump, 2014, Nisan 3). Bir doktora öğrencisi tarafından *Wikipedia* (*The Free Encyclopedia*) dahil çeşitli çevrimiçi kaynaklardan intihal yapmakla suçlanmasının ardından Bauman, “üstün nitelikli araştırmanın ‘teknik’ kurallara ‘itaate’ bağlı olmadığını öne sürmüştür” (Jump, 2014, Nisan 3).

Asıl üzerinde durulması gereken, doktora öğrencisi Peter Walsh’ın ünlü sosyologun intihal yaptığı kaynaklardaki hataları da kitabına taşıdığı iddiasıdır: “Görünüşe göre iddialarını destekleyecek [çevrimiçi] kanıtlar bulmuş ve orada durmuş,... kaynaklarındaki olguları, istatistikleri ve alıntılarını kontrol etmeye gerek duymamış” (Jump, 2014, Nisan 3) Walsh, “old-school” bir entelektüelin *Wikipedia* gibi “herhangi bir kişinin... dikkatlice hazırlanmış bir enformasyonu silerek... ya da yanlış enformasyon ekleyerek... edit edebileceği” bir kaynağa güvenmesine de oldukça şaşırılmış görünmektedir (Jump, 2014, Nisan 3). Walsh’ın bu konuda işaret ettiği örnekler gerçekten “oldukça elementer” düzeyde hatalardır ve örneğin *Wikipedia* söz konusu olduğunda herhangi bir telif hakkı ya da fikri mülkiyet ihlali de öne sürülemeyeceği için, esas olarak enformasyon okuryazarlığını ilgilendirmektedir.

Şu var ki, bu son örnekle birlikte, intihal konusunun fikri mülkiyetin korunması bağlamına indirgenmesinin intihal tartışmasını bilim etiğinin üstün ve pozitif ilkelerinden kopardığı gibi, bilginin özel mülkiyeti konusundaki kabullere bağlı hale getirerek bu kabuller temelinde meşru sayılmasına da zemin oluşturduğunu vurgulamak gerekir. Bu konuya döneceğiz.

Bilim Etiğinde İntihal

ESF ve ALLEA’nın (2011) bilim etiğinin daha geniş sosyoetik bağlamı ile bilimsel doğruluğa [*integrity*] ilişkin daha dar bağlamı arasında vurguladığı ayrıma yukarıda değinmiştik. Bu başlık altında önce bilim etiğinin sosyoetik bağlamına biraz daha netlik kazandırmak, yukarıda Resnik’in (2012) kronolojisinden aktardığımız birkaç vakayı bilim etiğinin üstün ilkeleri açısından anlamlandırmayı sağlayacaktır.

Bilim etiğinin *sosyoetik* bağlamı, bilimin toplumla ilişkisine değgin konularla ilgilidir. Bilim insanları, çalışmalarının “insanlığın evrensel esenliği ve toplumun iyiliği için” olmasını temin etme sorumluluğunu taşırlar. Ve hemen her zaman şu etik sorularla karşılaşırlar: Çalıştığım konu çalışmaya değer mi? Yapıtığım araştırma nelere yol açacaktır? İnsanlara, doğaya ya da topluma zarar verebilir mi? Yahut temel insani değerlerle çelişebilir mi? Araştırmam, ilgili taraflardan yeterince bağımsız mıdır? Üniversitem ya da laboratuvarım sponsor sözleşmeleriyle yapılan araştırmalara fazlasıyla bağımlı hale mi gelmektedir? Araştırma bulgularımın uygunsuz ve seçici biçimde kullanılması veya yanlış anlaşılması, yahut keşiflerimin sakıncalı uygulamaları karşısında korunabilecek durumda mıyım? (ESF & ALLEA, 2011, s. 10).¹⁸

Bilim etiğinin daha dar bağlamı sosyoetik bağlamdan bütünüyle ayrılamaz ama esas olarak *bilimsel doğruluk* (ESF & ALLEA, 2011) ya da *akademik doğruluk* (Hayes & Introna, 2005) veya *fikri (entelektüel) dürüstlük [honesty]* (Bast & Samuels, 2008) normuna dayanır.¹⁹ İntihalin bilim etiği açısından bir kusurlu davranış [*misconduct*] olması da bu normun türevidir. ESF & ALLEA’nın bilimsel doğruluk ilkeleri arasında adaletlilik [*fair-*

¹⁷Siyasal ilgileri 1965’ten itibaren King ile Spock’ın yollarını buluşturmuş, 1967’de birlikte savaş karşıtı yürüyüşlere öncülük etmişlerdir. Spock’ın, King üzerinde 1968 seçimlerinde başkan adayı olması için baskıda bulunan ama King’in mesafeli durduğu Yeni Siyaset İçin Ulusal Konferans ile yakın ilişkisi bu birlikteliği sınırlamıştır (Branch, 2006, 587, 637, 668). Spock daha sonra savaş karşıtı grupların bir araya geldiği Halk Partisi’nin adayı olarak 1972 başkanlık seçimlerine katılmış ve yarıştığı 10 eyalette toplam 78 bin kadar oy almıştır (Spock, 1979, s. 868–872).

ness] doğrudan “düzgün referanslar vermek ve başkalarının yapıtlarına gereken takdiri [credits] sunmak, meslektaşlarına doğruluk ve dürüstlük içinde davranmak” (s.11) biçiminde tanımlanır ve ardından intihalin tanımı gelir: “Bir başkasının fikirlerini, araştırma sonuçlarını ya da ifadelerini [words] uygun biçimde takdir belirtmeden sahiplenmek” (aynı yer).²⁰ Demek ki, intihalin bilim etiğine aykırılığı, bilim insanlarının özel hukuk öznesi olan herkes gibi başkalarının haklarına saygı yükümlülüğüyle bağlı olmalarıyla değil, bilimsel etkinliği kendine özgü etik normlarıyla ilgilidir ve o normların türevidir.

İntihalin “suç” sayılmasını, okuryazarlığın yayılması sonucunda yazarların, sanatçıların, bilim insanlarının yapıtlarından “para kazanma” hakkının tanınmasıyla ve intihalin “toplum gözünde tüccarın malını çalmakla aynı tutulması” ile ilişkilendirmek (Yazıcı 2000, Kasım 15) tarih açısından doğrudur; ama sadece fikri üretimin (zihinsel emeğin) piyasada bir meta haline gelmesinin tarihi açısından doğrudur. Gene doğrudur ki intihalin telif hakları hukuku kapsamında suç teşkil etmesi, temelde intihale maruz kalan telif hakkı sahibinin maddi zarara uğratılmasıyla ilgilidir. Evet, intihal kavramı tarihsel açıdan bilim evreninden önce mülkiyet hukuku alanında ve onun etik arka planında biçimlenmiş ve daha sonra bilim etiği tarafından ödünç alınmıştır.

Ama bu ödünç alma, intihalin *bilim etiğinde* fikri mülkiyet/telif hakları hukuku kapsamında suç teşkil ettiği (bilim insanlarının emeğinin/ürününün bir meta olarak korunmasına aykırı olduğu) için kusurlu davranış sayıldığını ima etmez ve öyle bir yorumu doğrulayabilecek herhangi bir tarihsel veri yoktur. İyi ki yoktur, çünkü bilim etiği normlarının mülkiyet hukukundan ödünç ya da devralındığı veya devralınabileceği anlayışı, bilimin ve bilim etiğinin yerleşik üretim ve bölüşüm ilişkilerinden özerkliğinin savunulabilmesi açısından çok sakıncalıdır.

Kaldı ki, fikri mülkiyet bağlamındaki intihal için yaygın biçimde kullanılan “hırsızlık” nitelmesi de hukuk açısından doğru değildir. Çünkü hırsızlık, maddi nesnelere veya tanımı belli olan bir değere ilişkindir; bu nesne veya değerlere sahip olmanın kazançlarının mağdurun elinden alınmasını içerir ve suçlunun

bunu temin niyetiyle hareket etmiş olmasını gerektirir (Clarke, 2006, s. 98). Öte yandan, intihalin “‘kendisininmiş süsü verme’ ticari suçuna benzerli[ği]... ancak [asıl yazarın] ifadeleri değil özgün katkıları için geçerlidir; intihal yapan, özgün fikir içermeyen bir paragrafı kelime kelime kopyalayarak pek bir şey kazanmış olmaz” (Bouville 2008, s.4). İntihalin buna rağmen 1920’lerden itibaren telif hakkı yasalarına dahil olmasını sağlayan ise, intihal yapanın hakkı olmayan bir yaratıda hak iddia ederek yaratının kaynaklandığı kişiyi *hakkı olan takirden yoksun bırakıyor olmasının* “manevi haklar” kavramı kapsamında değerlendirilmeye başlanmasıdır (Clarke, 2006, s. 97, 99).²¹

Bilim insanının alanındaki katkıları için takdir bekleme hakkına sahip olması açısından “manevi haklar” kavramı telif hakları hukuku ile dar anlamda bilim etiği arasında koşutluk kurmaya olanak veren tek ortaklıktır. Nitekim Resnik (2001) “araştırmacıların kendilerine ait katkıları için takdir alma isteğini” bilim etiğinin “ortak çalışma için asli olan – güven, hesap verebilirlik, karşılıklı saygı ve adaletlilik gibi – değerleri tutundurmaya” yönelik normlarıyla ilişkilendirir (s. 2). Martin’e (1994) göre de, “soyut ‘bilgi ilerlemesi’ açısından intihal, özel bir sorun değildir; çünkü bilgi onun için kimin takdir aldığına bakmaksızın yayılır. Ama tek tek araştırmacılar açısından, fikirleri için takdir almak kariyer bakımından yaşamsaldır ve –genellikle – özingeleri açısından da öyledir” (s. 41). Buna karşın bilim insanlarının katkıları için takdir beklmelerini, intihale karşı gerekçeler arasında etik değil araçsal bir gerekçe olarak sınıflandıranlar da vardır (Clarke, 2006, s. 98).

İntihalin etik açıklamasında bilimsel/fikri doğruluk ya da dürüstlük gibi pozitif bir tanıma değil de – o ilkeyle dolaylı olarak bağlantılandırılabilir olsaydı da – başkalarının fikri mülkiyet haklarını ihlal etmemek gibi negatif bir tanıma öncelik vermek, “yolda yürürken asıl amaç gideceğimiz yere gitmek değil, düşmeden yürümekmiş” gibi yapmak olur (Bouville, 2008, s. 7). O zaman, bir başkasının fikri mülkiyetini ihlal etmiyormuş gibi yapmak için özgün bir fikrini alıntılama kurallarının izin verdiği biçimde kendi kelimeleriyle tekrar formüle etmek, kendi başına “kıymetli bir maharet” haline gelir ve intihal “bir sözcük setinin

¹⁸Türkiye Bilimler Akademisi Bilim Etiği Komitesi (2002) *Bilimsel Araştırmada Etik ve Sorunları’nda bilim etiğinin sosyoetik boyutuna “Bilim İnsanı, Etik ve Toplum” başlığı altında yer vermiş (s. 45) ve araştırma sonuçlarının doğa ve toplum üzerindeki etkilerini irdeleme; bilimsel etkinliklerinin ürünü olan bilginin kısa ve uzun erimde toplum ve çevre üzerindeki etkileri hakkında bilinçli ve toplumun bireylerine gelebilecek zararlı etkilere karşı hazırlıklı olma v.b.; araştırmalarında kısa süreli toplumsal etkileri gözden geçirme ve araştırma sonuçlarını olabildiğince uzun erimli sosyal ve etik yansımaları açısından irdeleme yükümlülüklerini sıralamıştır.*

¹⁹Türkiye Bilimler Akademisi Bilim Etiği Komitesi (2002) *de şu saptamaya yer vermektedir: “Bilimsel dürüstlük, temelinde güven duygusunun yattığı bir kavramdır ve tüm bilimsel ilişkilerin ve bağlantıların özünü oluşturur” (s.12). Bu bağlamda andığı üç temel ilkedden biri şudur: “Aynı konu üzerinde araştırma yapmış ve yapmakta olan diğer araştırmacılara karşı, onların katkılarına içtenlikle ve açıkça teslim edici bir tavır içinde olmak; bu tavırlarını bilimsel makale yazımında tam olarak korumak” (aynı yer). Şu var ki, “Bilimin uzun geçmişe dayanan geleneğinden kaynaklanan ve bilim topluluğu içinde kendiliğinden gerçekleşen bir denetleme[nin] yüzyıllar boyunca [sağladığı] bilim etiğine dayalı güven ortamını[n] ... özellikle son 20 yılı aşkın bir süredir... zorluklara ve sarsıntılara uğradığı” (s. 11, vurgu bizim) gözlemi, hiç değilse 20. yüzyılın en büyük buluşlarından biri olan DNA yapısı keşfinin arka planı konusunda yukarıda aktardığımız tanıklıklar dikkate alındığında “kendiliğinden gerçekleşen denetleme” açısından iyimser gözükmektedir.*

²⁰Türkiye Bilimler Akademisi Bilim Etiği Komitesi’nin (2002) tanımı ise şöyledir: “... başkalarına ait olan araştırma verilerinin, olduğu gibi, kaynak bildirilmeden ve kendi araştırma verileri imiş gibi yayımlanması ... Bir başkasına ait olan bir fikrin, buluşun, araştırma sonuçlarının veya araştırma ürünlerinin bir bölümünün ya da tümünün, hatta kitapların tümünün ya da bir bölümünün kaynak gösterilmeksizin istemli olarak kopya ya da tercüme edilip yazarın kendi üretimi imiş gibi gösterilmesi...” (s. 39)

²¹Türkiye’de 5846 sayılı Fikir Sanat Eserleri Kanunu intihal suçlarını “manevi haklara tecavüz” kapsamında ele almakta ve 71. maddesinde “başkasına ait esere, kendi eseri olarak ad koymak (başkasının eserini sahiplenme) suçu”, “bir eserden kaynak göstermeksizin iktibasta bulunmak (eserden aşırma) suçu” ve “bir esere ilgili olarak yetersiz, yanlış veya aldatıcı mahiyette kaynak göstermek (atf sahteciliği) suçu” olmak üzere üç başlık altında toplamaktadır (Yaman, 2010, s.1558).

yerine aynı anlama gelen bir başka sözcük setini koyma büyü-
süyle şeytandan arındırabilecek tuhaf bir cürüm” olup çıkar
(aynı yer).²²

Özetle, intihali bilim etiği açısından kusurlu davranış yapan,
“düzgün referanslar verme[nin] ve başkalarının yapıtlarına
gereken takdiri sunmanın” “adaletlilik” ilkesinin bir gereği ol-
masıdır (ESF & ALLEA, 2011, s.11). Ama “meslektaşlarına doğ-
ruluk ve dürüstlük içinde davranmak” da aynı ilkenin, öbürünü
tamamlayan bir gereğidir (aynı yer). İntihal iddialarını meslek-
taşları itibarsızlaştırmak için kullanmak veya bunu olağanlaş-
tırmak “adaletlilik” ilkesiyle ne kadar bağdaşır, bilim etiğini
savunma saviyle da o kadar bağdaşır ve özellikle öğrenciler
arasında intihal karşıtı bir duyarlılık ve uyanıklığı ancak o kadar
destekler. İntihalle mücadeleyle yönelik bir stratejinin testi,
bilimsel doğruluk ve dürüstlük normuna, bu arada adaletlilik
ilkesini yerleştirmeye gerçekten katkıda bulunup bulunmadığı
ya da ne kadar katkıda bulunduğu ile yapılmalıdır.

“Baby and Child Care” ile Annenin Kitabı’nın Toplumsal, Kültürel ve Politik Bağlamları

Belge, 17 Kasım 2001 tarihli *Radikal* yazısında Spock’ın ve
Doğramacı’nın kitapları arasındaki “‘jenerik’ ilişki[nin] toplu-
mumuza özgü ‘bilinen sırlardan biri’ olduğunu söyler. Yazıcı
da (2000, Kasım, 15) *Annenin Kitabı*’yla ilgili iddiaları “bilim
çevrelerince çok iyi bilinen birkaç ‘aşırma’ vakası” arasında de-
ğerlendirmektedir. Bir toplumun “bilinen sırları” bazen, zaten
“herkes” bildiği için çok az kişinin kuşkulandırdığı yanlış
inanışlar da olabilir. Bilinmeyen ve sorgulanmayan, 1940’lar,
1950’ler ve izleyen onyıllarda *Annenin Kitabı*’nın ve *Baby and
Child Care*’in ait oldukları sosyal ve kültürel bağlamlarda do-
ğum öncesi ve sonrası anne ve çocuk sağlığı sorunlarına çözüm
arayışlarında taşıdıkları anlamların farklılığı olabilir.

Bateson (2005), geçmişe ait bir belgeyi, herhangi bir metni
okurken, ait olduğu bağlam içerisinde yorumlamanın ve de-
ğerlendirmenin önemini hatırlatır (s. 166). Bir metni üretildiği
bağlam içerisinde değerlendirebilmek, esas olarak ilgili alanlar
konusunda bir tarih perspektifine sahip olmayı gerektirir. *Baby
and Child Care* ile *Annenin Kitabı* konusundaki iddiaları ve de-
ğerlendirmeleri bilim etiği tarihi kapsamında değerlendirmek,
bu nedenle önemlidir. Söz konusu kitapları, yazıldıkları ve ilk
kez yayımlandıkları İkinci Dünya Savaşı yılları ile izleyen Soğuk
Savaş döneminde, katkıda buldukları bebek ve çocuk bakı-
mı konusunda uzman tavsiyeleri yazınıyla ilişkilendirerek ele
almak gerekir.

Spock’ın ABD’de *Baby and Child Care* dolayısıyla “müsamahalı
çocuk yetiştirmeyi özendirme” suçlamasıyla karşılaşması, bu
yüzden “sokaklarda ve üniversitelerde gösterilere kalkan asi
gençlikten sorumlu tutulduğu” 1960’larda başlamıştır (Pickett,
1987). Bazı muhafazakârların “müsamahalı, çocuk merkezli
yaklaşımı” nedeniyle hâlâ toplumun dertlerinden Dr. Spock’ı
sorumlu tutmaları 1980’ler ile 1990’larda onu ve *Baby and*

Child Care’i kültür savaşlarının merkezine taşımıştır (Mechling,
2003, s.172).

Spock’a “müsamahalı” çocuk yetiştirme tarzının zafere edilmesi
doğru mudur? Pickett (1987) bunun doğru olmadığını, Spock’ın
“ebeveynlere müsamahalı olmayı önerme[diğini]... onlara hep
[çocuk karşısında] ‘kararlı ve canayakın’ olmalarını söylediğini”
belirtir (s. 12). Jay Mechling (2003) de Spock’ın (1946) *Baby
Boom*²³ kuşağı ebeveynlerine yol gösteren kitabının amacı-
nın; annelerin “yeniden kendilerine güven duymalarını, birey
olarak bebeğin özelliklerini dikkate alan daha gerilimsiz bir
yaklaşım benimsemelerini sağlamak” olduğunu hatırlatır (s.
172). Ayrıca, *Baby and Child Care*’in “İkinci Dünya Savaşı’nın en
karanlık günlerinde tasarlandığı” ve “Spock’ın ebeveynlere en
önemli mesajının, Amerika Birleşik Devletleri’ndeki çocuklara
totalitercilğe karşı koymak için gerekli demokratik ideolojiyi
aşılmanın tek yolunun çocuğu kendi yetişmesinde söz sahibi
yapmak olduğu” da belirtilmiştir (Viner, 1999, 234; Graebner,
1980, 613, 616, 622, 624).

Spock’ın kendisi ise müsamahalılığı hiçbir zaman savunmadığı-
nda ısrarlı olmuştur (Graebner, 1994, 228). Daha *Baby and
Child Care*’in 1957’deki ikinci basımında “Bu Yeni Basımın Oku-
runa Mektup” başlığı altında “... bugünlerde titiz ebeveynin,
katılıktan çok müsamahalılıkla başının derde girmesi ihtimali
daha yüksek gibidir” (Spock, 1957, 1–2; aktaran Shengold,
2006, 2) der. 1968’de çıkan üçüncü basımda ise Spock “Katılık
Mı Müsamahalılık Mı?” (s.7–10) başlığı altında asıl sorunun bu
değil, “ebeveynin çocuğun sevkine hangi ruhu yerleştirdiği ve
sonuç olarak çocukta hangi tutumun ortaya çıktığı” (s. 7) oldu-
ğunu belirtir ve şöyle der:

“Ebeveynler zorba, kaba ve müzmin biçimde geri çevirici
olurlar; çocuğun yaşını ve bireyselliğini kabul etmezlerse
katılık zararlıdır... Örneğin dakiklik ya da intizam açısından
özellikle katı olmayan ebeveynler de kendileri için önem
taşıyan konularda kararlı olmaktan korkmadıkça düşünceli
ve uyumlu çocuklar yetiştirebilirler” (s. 10).

Spock’un üçüncü basımda vurguladığı asıl görüş değişikliği ise,
doğrudan “çocuk merkezli bakış açısı”nın reddiyle ilgilidir.

“Benim çocuk bakımı konusunda kendi genel görüşümde-
ki başlıca değişiklik, ebeveynlerin işini en çok zorlaştıran
şeyin günümüzün çocuk-merkezli bakış açısı olduğunu
fark etmemdir... Kastettiğim, dünyanın, yaşadıkları yerin,
ailenin çocuktan ne beklemesi gerektiğini düşünmek ve
bu yükümlülüklerini yerine getirecek şekilde yetişmelerini
sağlamak yerine, gözü başka bir şey görmeden çocuğuna
odaklanarak, onun kendilerinden, toplumdan ne beklediği-
ni düşünene pek çok titiz ebeveynin eğilimidir... Ebeveynler
ve profesyoneller olarak çocuklarımıza dünyadaki yerlerini
ve dünyaya karşı yükümlülüklerini öğretmemiş olmamızın
nedeni çoğumuzun, önceki yüzyıllarda yaşayan insanlar gibi
evrendeki kendi yerimiz ya da insan varoluşunun anlamı
konularında pek açık bir fikre sahip olamayışımızdır” (s. xvi).

²²Bouville (2008) son benzetmeyi şuradan aktarır: McCutchen, C. W. (1994), *Plagiarism: A tale of telltale words*. *Journal of Information Ethics*, 3, 48–50.

²³Amerika Birleşik Devletleri’nde nüfus artış hızının yüksek seyrettiği 1946–1964 aralığı “bebek yükselişi” anlamında baby boom olarak adlandırılır (bkz. *baby boom*. (2014). *Encyclopaedia Britannica*. Retrieved from: <http://0-www.britannica.com.library.metu.edu.tr/EBchecked/topic/47555/baby-boom>).

Spock (1968) kitabın “Bir Çocuk Yetiştirmekten Amacınız Nedir?” başlıklı bölümünde (s. 10-17) bu konudaki değerlendirme ve önerilerine daha geniş bir yer ayırır:

“Bizler hayallerimizi kaybetmiş durumdayız. Güçlü dini inanışları olan ebeveynler şanslıdır... Bugün dini inancı olmayan pek çok insan iki kat yoksunluk içindedir, çünkü insana da pek inanmazlar. Bizler, nesnelere değil insanlarla ilgili inançlarını kaybetmiş, hayallerini yitirmiş bir dönemde yaşıyoruz... İnanç kaybına kısmen, biyoloji, psikoloji ve sosyoloji bilimlerinde insanın diğer hayvanlara yakınlığını, temel içgüdülerinin kabalığını, davranış örüntülerinin mekanikliğini vurgular gibi gözüken hızlı sıçramalar neden olmuştur. Belki de daha temelde bilimlerin artan otoritesi nedeniyle pek çok insanın zihninde dinin otoritesinin zayıflaması bulunmaktadır” (s. 13–14).

Spock (1968), insanın doğasına ilişkin bir yanlış anlamının söz konusu olduğunu söyler; evrim yoluyla diğer hayvanlarla akrabalığı vardır ama aynı zamanda onlardan çok farklıdır: “İnsan dini inancı olsun ya da olmasın, eğer bir çocuğun manevi gelişimini kavarsa, sevginin gücüne ve insanın iyilik potansiyeline inanabilir” (s. 14). “Neden idealist çocuklara ihtiyacımız var?” başlığı altında, bir yandan “girişimcilik ve materyalizmden güç almamız” sayesinde “teknolojik mucizeler” gerçekleştirip fiziksel gereksinimlerimizi karşılarken, insan ilişkileri, iç huzuru ya da dünya güvenliği konusunda hiç ilerleme kaydedemediğimiz ortaya çıktığını belirtir ve şöyle der: “Birleşik Devletler’de boşanma, intihar ve suç oranları dünyada en üst seviyededir. Irklar arasındaki ilişkiler barbarcadır—özgürlüğe, eşitliğe ve Tanrı’ya inanmış gibi yapan bir ulus için bu utanç vericidir” (s. 16).

Görüldüğü gibi, “1980’lerin ve 1990’ların kültür savaşlarında” çocuk merkezli yaklaşımı öne sürülerek muhafazakârların hedefi haline gelecek olan (Mechling 2003, 172) Spock daha üçüncü basımda o yaklaşımın “ebeveynlerin işini en çok zorlaştıran şey olduğunu fark ettiğini” (1968, xvi) ilan etmiş bulunmaktadır.²⁴ Bununla birlikte Spock (1994), kendi ifadesiyle “pediatrik tavsiyelerinden çok siyasal tutumuna düşmanlık” (s. 32) yüzünden uzun yıllar aynı suçlamayla karşılaşmaya devam etmiş, ama *Baby and Child Care*’in tarihindeki ilk önemli paradigma değişimine karşın, gene aynı siyasal tutumun katkısıyla kitap dünyanın başka yerlerinde el üstünde tutulmuştur.

Kitabın Rusça çevirisinin²⁵ 1970’te yayımlandığı Sovyetler Birliği buna örnek verilebilir. Natalia Chernyaeva (2013), Catherina Kelly’nin 2001 tarihli *Refining Russia: Advice Literature, Polite Culture, and Gender from Catherine to Yeltsin* kitabında, Spock’ın bir Vietnam Savaşı karşıtı olarak pozisyonunun kitabının Rusça versiyonunun devlet yayınevi tarafından yayımlanması kararındaki önemine işaret ettiğini aktarmaktadır (s. 224). Sovyet medyasının Spock’ın savaş karşıtı aktivizmine ve 1960’ların toplumsal huzursuzluğundan onun “müsamahalı” çocuk yetiştirme modelini sorumlu tutan Amerikan sağıyla arasındaki polemige geniş yer vermesi şaşırtıcı olmamıştır (s. 224).²⁶ Oysa Spock’ın “sol eğilimli” bir hekim imajını pekiştiren 1960’lardaki radikal aktivizmi, Pickett’e (1987) göre “çoğu zaman esas olarak muhafazakâr bir dünya görüşü ile oldukça radikal bir dünya görüşü arasında uzun bir bocalayışın sonunda” ortaya çıkmıştır (s. 17). Bir başka bakış açısından, örneğin 1970’te yayımlanan *Decent and Indecent: Our Personal and Political Behavior* ve *A Teenager’s Guide to Life and Love* başlıklı kitapları, “Spock’ın dostlarının ya da düşmanlarının farkında olduğundan oldukça daha fazla gelenekçi bir ahlakçı olduğunu ortaya koymaktadır” (Benjamin Spock, 2001, s. 623).

Annenin Kitabı, Baby and Child Care’den altı yıl sonra, İkinci Dünya Savaşı yıllarının ve hemen sonrasının Amerikan toplumundan oldukça farklı bir toplumsal ve kültürel ortamda yayımlanmıştır. Doğramacı (1952), kitabın “Bitirirken” başlıklı son bölümünde, bir çocuk bakımı kitabı yazılırken başlıca iki yöntem izlendiğini, kendisinin Josephine H. Kenyon²⁷ ve Benjamin Spock’ın çok beğenilen çocuk bakım kitaplarındaki yöntemi tercih ettiğini ifade eder: “Çünkü böylece anne, çocuğun içinde bulunduğu aya ve yaşa göre, bilmesi gereken bütün bilgileri kitapta o devreye tahsis edilen bölümde topluca bulabilecekler” (s. 345). Doğramacı, o güne kadar Türkiye’de çocuk bakımı konusunda birçok kitabın yazıldığını, ama böyle bir yöntemle yazılmış bir kitaba rastlamadıklarını ifade etmektedir.

Spock’ın el kitabı değerlendirilirken türünün *best-seller* olmuş başka örnekleriyle, örneğin ilk kez 1914’te, Julia Lathrop’un öncülüğünde *US Department of Labor Children’s Bureau* (ABD Çalışma Bakanlığı Çocuk Bürosu) tarafından yayımlanan ve 1989 yılında 14. basımı gerçekleştirilen *Infant Care* kitabıyla da karşılaştırılmıştır (Pottishman Weiss, 1977, s. 522; Children’s Bureau, 1965). Chernyaeva (2013) 1970’de *Baby and Child Care* kitabının Rusça versiyonu ilk kez piyasaya çıktığında Rusya’da çocuk bakımı el kitaplarının 100 yıllık bir geçmişi sahip oldu-

²⁴Spock’ın kitabının üçüncü basımında (1968), çocuk-merkezli yaklaşımı eleştirirken, bir İngiliz antropoloğa yaptığı bir gönderme, çocuk bakımında ve terbiyesinde muhafazakarlıkla ilerlilik arasında gidip gelişi açısından çarpıcıdır. Adını vermediği antropolog, başka ülkelerde çocuklara toplumdaki konumları ne olursa olsun ebeveynlerini saygın ve üstün kişiler olarak görmelerinin öğretilildiğini, Amerika’da ise babaların oğullarına kendi başarılarındakilerinden daha iyisini başarmaları gerektiği söylediklerini öne sürmüştür (s. 11). Spock’a (1968) göre baş aşağı dönmüş bir saygıdır bu; Birleşik Devletler bu nedenle çoğu zaman çocuk merkezli olarak görülmektedir (s. 11).

²⁵Bendzhamin Spok [Benjamin Spock] (1970). *Rebenok i ukhod za nim*. (Aktaran, Natalia Chernyaeva, 2013, s. 223)

²⁶Natalia Chernyaeva (2013), 2006’da *Baby and Child Care* kitabının 60. yılını kutlamak üzere *Vzgliad* gazetesinde yayımlanan bir makaleden şu pasajı aktarır: “Sovyetler Birliği’ne *Baby and Child Care* bir vahiy gibi geldi. Bebeği gecenin bir yarısında korkunç bir atak geçirirse zavallı genç anne ne yapacaktı? Makarenko ya da Sukhomlinskii mi okuyacaktı? İşte tam burada, kitabın ilk yardımıyla ilgili bölümüne komünizmin kurucusunun ahlak kurallarıyla ilgili bir paragrafa girmeyen Doktor Spock ortaya çıkmıştı.” (s. 224, n. 4)

²⁷Bkz. Kenyon, J. H., (1943). *Healthy babies are happy babies: a complete handbook for modern mothers* (3rd ed.). Boston: Little, Brown and company; Kenyon, J. H., & Kenyon Russell, R. (1949). *Healthy babies are happy babies: a complete handbook for modern mothers* (4th ed.). Boston: Little, Brown and company.

ğunu söyler ve kitabı bu literatür bağlamında değerlendirir (s. 224). Türkçe yazında ise *Annenin Kitabı*'nın daha önce yayımlanmış az sayıda diğ er Türkçe bebek ve çocuk bakımı kitapları açısından bir değerlendirmesi yapılmamıştır. Sibel Güneysu (2001), "Türkiye'de Yayımlanan Çocuk Yetiştirmeye İlişkin Kitapların İncelenmesi" başlıklı makalesinde 1990-2000 yılları arasında yayımlanan "gebelik ve çocuk bakımı ile ilgili kitapları" değerlendirirken (ki aralarında *Annenin Kitabı*'nın 1990 basımı ile *Baby and Child Care*'in Türkçe çevirisinin 1992 basımı da yer almaktadır) yüzde 81'inin çeviri olduğunu vurgulamaktadır (s. 211).

Annenin Kitabı'nın best-seller olmuş Türkçe bir önceli olmadığı görülmektedir. Doğramacı (1952) da kitabına Spock (1946) gibi, çok zaman "birbirine uymayan tavsiyeler" nedeniyle tereddüte düşen "endişeli" ebeveynler için "sağduyu" çağrısıyla başlamaktadır: "Size ilk sözüm... eğer tereddütler içinde kalırsanız her şeyden önce kendi sağduyunuza inanarak hareket edin... Yavrunuzu büyütürken kendi sevgitabiinize güvenin ve her şeyden önce doktorunuzun talimatlarına göre hareket edin" (s. 14). Ne var ki bu sağduyu çağrısının içinde dile getirildiği bağlamda anlam ve önemi farklıdır. Doğramacı'nın (1952) sağduyu çağrısının esas olarak anneler için bir aydınlanma projesinin parçası olarak değerlendirmek yanlış olmayabilir:

"... hiç eski tecrübeniz olmasa dahi çocuğunuza bizzat bakmanız, her şey ile sizin meşgul olmanız; tecrübeli bir aile büyüğünün, birçok çocuk büyütmüş bir kadının bakmasından hem daha doğru ve hem de daha gönül rahatlığı vericidir. Unutmayınız ki; yavrunuza bundan büyük iyilikte bulunabilmek mümkün değildir.

Sizin bütün iyi niyet ve fedakârlığınıza rağmen, şayet batıl itikatlara, yanlış geleneklere, yakınlarınızdan ve komşularınızdan duyacağınız hatalı tavsiyelere kendinizi bırakırsanız hiç beklemediğiniz kötülükler doğabilir. Buna karşılık, çocuğunuzun bakımında ve gelişmesinde doğru yoldan yürümenizin elle tutulur ve gözle görülür derecede iyi neticeleri gönül huzuru içinde daima devam edecektir" (s. 14, 15).²⁸

Doğramacı'nın hiç deneyimi olmayan bir annenin sağduyusunu ve içgüdülerini içinde yaşadığı toplumun yerleşik bebek ve çocuk bakımı pratiklerinden çok daha güvenilir bulmasının nedenleri nedir? Bunda örneğin İstanbul Üniversitesi'nden mezun olduğu 1938'de Manisa'da tesadüfen karşılaştığı Prof. Albert Eckstein'la çıktığı Anadolu yolculuklarında görüp yaşadıklarının payı var mıdır? (Akar, Reisman & Oral, 2007; Günay-Erkol & Reisman, 2008, 39, 40; Reed, 1975, s. 212-219)²⁹

Doğramacı (1952) kitabının "Anneye Mektubum" bölümünde "doktorun talimatlarına göre" hareket etmenin önemini vurgular, "oturduğunuz yerde doktor bulunuyorsa" diye ekler ve şunu da söyler:

"Eğer bulunduğunuz yerde bir hekim yoksa ANNENİN KİTABI'na daha sık başvuracaksınız... Fakat hemen ilâve etmeliyim ki bu kitap, hiçbir zaman için hekimin yerini tutmak iddiasını ve maksadını gütmemektedir" (s. 15, 16).

Annenin Kitabı'nın yazılış amaçlarının da *Baby and Child Care*'in amaçlarından önemli ölçüde farklı olduğu görülmektedir. Doğramacı, kendisiyle yapılan bir görüşmede, 1938'de Prof. Eckstein ile Manisa'daki karşılaşmalarında konuştuklarını aktarır. Henüz uzmanlık alanına karar vermediğini öğrendiğinde Prof. Eckstein, Türkiye'nin dinamik pediatristlere gereksinimi olduğunu, bebeklerin üçte birinin bir yaşına gelmeden öldüğünü, basit önlemlerle bu ölümlerin azaltılabileceğini ama bunun için bu tür önlemleri Anadolu'ya yayacak eğitimli insanlara ihtiyaç olduğunu söylemiştir (Akar, Reisman & Oral, 2007, s. 12). *Annenin Kitabı*'nın amacının esas olarak böyle bir eğitime ve 1930'lar ile 1940'larda üzerinde çok tartışılan konulardan biri olan bebek ölümlerinin azaltılmasına katkıda bulunmak olduğu öne sürülebilir. Bu perspektiften bakıldığında *Annenin Kitabı*'nın öncelinin Spock'ın (1914) *Baby and Child Care* kitabından çok 1914 tarihli *Infant Care* kitabı olduğu söylenebilir.³⁰ Amerikalı kadınların bu eski kutsal el kitabı, *Children's Bureau*'nun ilk şefi Lathrop'un 1913'te bebek ölümleri konusunda başlattığı devrimci nitelikte bir dizi saha çalışmasının sağladığı olgusal sonuçlar üzerinden çözüm arayışlarının ürünlerinden biridir (*Children's Bureau*, 1965, s. 2-5). Lathrop, *Infant Care*'in yazılması için Minnesota Üniversitesi mezunu beş çocuklu bir profesyonel yazar olan Max West'i seçmiştir (s. 5). West (1913) *Children's Bureau*'nun *Prenatal Care* (Doğum Öncesi Bakım) kitabının da yazarıdır. Lathrop, her iki kitabın yazımında da aynı yöntemi kullandığını hekimlere, hemşirelere ve alandaki diğ er uzmanlara danışıldığını, bebek hijyeni konusundaki standart literatürün baştan sona tarandığını söyler (s. 5). Yazım süreciyle ilgili kayıtlar yapılan iş in çok daha karmaşık olduğunu ortaya koymaktadır.

Kısacası *Infant Care* de yazarının anneler için "en kullanışlı ve pratik enformasyonu" bir araya getirmeye çalıştığı bir ilk "sağduyu" kitabıdır (*Children's Bureau*, 1965, s. 6). Burada gene *Children's Bureau* tarafından 1952'de yayımlanan bir kitapçıktan da söz etmek çocuk bakımına ilişkin yaklaşımların nasıl geliştiği konusunda ipuçları taşıdığı için yararlı olabilir. Bu kitapçık, Aralık 1950'de gerçekleştirilen *Midcentury White House Conference on Children and Youth* (Çocuklar ve Gençler

²⁸Doğramacı'nın "tecrübeli bir aile büyüğü, birçok çocuk büyütmüş bir kadın" konusundaki uyarısı – *Baby and Child Care*'de bulunmayan, üstelik kaynak da göstermediği, ama – dünyanın birçok yerinde geleneksel ortamlarda hizmet veren çocuk hekimlerinin paylaştığı bir deneyimi yansıtır: "Yüzyıl önce çocuk yetiştirme birimleri açan pediatristler ile psikologlar, büyükannelerden sakının diye uyarırlardı. Hekimler, ebeveynlere rehberlik iş inden saf dışı etmeyi amaçladıkları kır saçlı otoriteler hakkında kendi aralarında asabi bir halde şakalaşırlardı. Bir pediatri danışmanı 1917'deki bir toplantıda "Büyükannelerin Tasfiyesi" başlıklı bir [kitap] bölümü teklif etmek isterdim" diye konuşmuştu" (Hulbert, 1998, Aralık 7).

²⁹Reed (1974) Doğramacı'nın Dr. Eckstein'in yanında pediatri internisi iken sadece kent ve kasabalarda bir yaş altı bebek ölüm hızının binde 300–350 tahmin edildiğini öğrendiğinde deşhete düştüğünü ve intern arkadaşlarından birine, Hacettepe parkı ile doğusundaki gecekondu alanında bir çocuk sağlık merkezi ve hatta modern bir hastane görmek istediğini söylediğini aktarır (s. 213).

³⁰*Infant Care*'in öyküsünün anlatıldığı *The Story of Infant Care*'de verilen bilgiye göre 1914'te kitabın ilk basımının yapıldığı tarihlerde ABD'de 10 bebekten biri 1 yaşına gelmeden ölüyordu. (*Children's Bureau*, 1965, s.2). *Annenin Kitabı*'nın yayımlandığı 1952 için Türkiye'de bu oran (bebek ölüm hızı) yüzde 24'ün de biraz üzerinde tahmin edilmektedir (Koç, Eryurt, Adalı, & Seçkiner, 2010, s. 45)

Üzerine Yüzyıl Ortası Beyaz Saray Konferansı) için hazırlanmış *Fact Finding Digest* başlıklı çalışmanın bir bölümünün popüler versiyonudur (Children's Bureau & Hymes, 1952). Konferansta dönemin en önemli sorunlarından biri ele alınmıştır: “Bugün sahip olduğumuz bilgiden, insanların bireysel mutluluk ve sorumlu yurttaşlık için olmazsa olmaz kişisel nitelikleri kazanmalarının yolları konusunda en iyi şekilde nasıl yararlanabiliriz?” (s. i) *Baby and Child Care*'in 1968 basımında öne çıkan bu sorudur. Children's Bureau & Hymes (1952), bu soruyla ilişkili olarak “Bebeklerin aradıkları nedir? Bebeğe gelişip büyümesi için sahip olması gereken gücü veren nedir?” sorularını da gündeme getirir (s. 4). Sorunun yanıtını tahmin etmek zor değildir: “İçinde bulunduğu dünyada her şeyin yolunda olduğu duygusu, o dünyanın verdiği güven duygusu” (s. 4). Bu duyguyu bebeğe taşıyan ebeveynlerin sevgisidir (s. 4). Spock'ın da (1946), Doğramacı'nın da (1952) kitaplarında vurguladıkları bundan başka bir şey değildir.

SONUÇ

Bilim etiğinin yerleştirilmesi ve tutundurulması öncelikle – öğrenciler dahil – bilim topluluğunda sağlam bir farkındalığın oluşturulmasını gerektirir. Bu çaba yürütülürken, bilim etiğinin sosyoetik geniş bağlamı ile bilimsel yazında ve bilimsel araştırmada uyulması gereken davranış ilkeleriyle ilgili daha dar bağlamı arasında, hedef toplumda öne çıkan gereksinimlerin ve kusurlu davranışların veya yanlış akademik pratik türlerinin gerçek ciddiyetiyle orantılı bir ilişki kurulmalıdır.

Bu yazının ağırlıklı konusunu oluşturan “intihal” adındaki bilim etiği ihlali, bilim etiğinin davranış ilkeleriyle ilgilidir ve bu ilkeleri bütünleştiren üst norm, ilgili yazında kullanılan eşanlamlı farklı terimlerle bilimsel ya da akademik doğruluk veya fikri dürüstlüktür. İntihali bu üst norma aykırı kılan, o normun altındaki “adaletlilik” ilkesini çiğnemesidir. Ama bu ilkenin tek davranışsal gereği “düzgün referanslar vermek ve başkalarının yapıtlarına gereken takdiri sunmak” değildir. Bu kurala uymayı savunurken, onun ikizi olan “meslektaşlarına doğruluk ve dürüstlük içinde davranma” (ESF & ALLEA, 2011) kuralını da aynı titizlikle üstün tutmuyorsak, hatta zedeliyorsak, intihal karşıtı tutumumuzun etik temelini ortadan kaldırmış oluruz. Ya da bir başka açıdan baktığımızda, intihale bilim insanları arasında “ortak çalışma için asli olan – ... karşılıklı saygı ve adaletlilik gibi – değerleri tutundurmak” (Resnik, 2001) adına karşı çıkmamız gerekirken, intihalle mücadele için seçtiğimiz yöntem bu değerleri aşındırıyorsa gene kendimizi yadsımış oluruz.

Geçtiğimiz yüzyılın en önemli buluşlarından birine (DNA yapısının keşfi) ilişkin olarak aktardığımız öykü, başkalarının araştırma bulgularını haksız yere sahiplenmekle (bilim insanlarının ortak çalışması için asli olan değerlere bağlı kalmak şöyle dursun) *her ne pahasına olursa olsun meslektaşlarıyla rekabette üstün gelmeye çalışmak* arasındaki bire bir ilişkiyi örneklemek bakımından önemlidir. Bilimi “gerekirse herkesi yolun kenarına itekleyerek Nobel ödülü kazanmak amacıyla icra etme” (Lenihan, 1968, Mayıs 16) *ethosu*, başkalarının – telif hakkı v.b. alınmış olması zaten mümkün olmayan – çalışmalarının yer yer kriminal yöntemlerle talan edilmesinin belirleyici nedenidir. Bu – ahlaklı olduğu pek söylenemeyecek – rekabet, yarışta yenik

düşen tarafın bir mensubu (Wilkins, 2003) tarafından on yıllar sonra olağanmış gibi savunulabilmiş ve yenilginin faturası erken öldüğü için Nobel ödülünü paylaşamayan bir bilim kadınının fazla “ihtiyatlı” olmasına çıkarılabilmektedir. Üstelik bunlar “başta eski ‘Demir Perde’ ülkeleri, fikir mülkiyetine önem verilmeyen yerler”den birinde değil, bu mülkiyete en çok değer verilen ülkelerin coğrafyasında gerçekleşmiştir. DNA yapısının keşfinin sahiplenilmesinde sözcük anlamıyla da *hırsızlığa* cevaz veren, “meslektaşlarına doğruluk ve dürüstlük içinde davranma” ya da “bilim insanlarının ortak çalışması için asli olan değerler”e bağlı kalma etik ilkesinin henüz yerleşmemiş olmasıdır.

Dr. Benjamin Spock'ın ilk basımı 1946'da yapılan *Baby and Child Care* kitabı ile Dr. İhsan Doğramacı'nın ilk basımı 1952'de yapılan *Annenin Kitabı* arasındaki benzerlik veya özdeşlikler üzerine ortaya atılan intihal iddiaları ve bu iddiaların yol açtığı hukuksal süreçte 15 Nisan 2014 AİHM kararıyla ortaya çıkan sonucun topluma yansıtılma biçimi ise, bilim etiği kapsamında intihal kavramına ilişkin doğru bir anlayışın gerek genel kamuoyuna gerekse (öğrenciler dahil) bilim topluluğuna mal edilebilmesine katkıda bulunacak nitelikte değildir.

Baby and Child Care, kendisinin önemli bir araştırması olmasa da “ikinci elden öğrenme” ve dinlediklerinde ya da okuduklarında işe yarar olanı görüp “biraz dönüştürerek, üzerinde çalışarak, biraz başka türlü söyleyerek, insanların yararlanacağı şekle sokma” (Hulbert, 2011, 239), “yeni bilgi üretmekten çok meslektaşlarının tıp alanındaki en son keşiflerini basit bir dille aktarabilme” (Pickett, 1987, s. 15) becerisiyle öne çıkan, “geniş temelli bir kariyerdan kültürel dokunun fragmanlarını devşirme konusunda ustalık sahibi eklektik” (Graebner, 1994, s. 612) bir yeteneğin kaleminden çıkmış, olgusal veya fikri içerik açısından kendisi de özgünlük iddiası taşımayan, ama sunum biçimi ve plan açısından gerçekten kendine özgü bir “popüler tavsiye” kitabıdır. “Popüler tavsiye” türünün gereği olarak ve zaten içerdiği bilgi özel olarak kimseye atfedilebilecek özgün bir nitelik taşımadığı için – birkaç tane hariç – herhangi bir referans içermemektedir. Kaldı ki; yazarın kariyerindeki mecralar bilimsel dergilerden v.b. değil, bilimsel titizliğin pek önem taşımadığı magazinlerdeki tavsiye sütunlarından oluşmaktadır (Hulbert, 2011, s. 242).

Annenin Kitabı ve *Baby and Childcare* arasındaki sınırlı sayıda benzerlik veya özdeşliklerin de hiçbiri ilk kez ya da sadece Spock'ın kitabında yer verilmiş veya herhangi bir ilk müellife atfedilebilecek, özgün bir kuramsal yahut görgül saptamayı yansıtan herhangi bir bilgiyle ilgili değildir. Benzerliklerin tümü, Spock'ın da – kaçınılmaz olarak – herhangi bir özgün yazılı ya da sözlü kaynağa dayandırmaksızın yer verdiği, doğru çocuk bakımı için evrensel tavsiyelerden birkaçının açıklanmasında, örneklendirilmesinde ya da sözcüklendirilmesinde veya metaforlarda Spock'ın kitabının model olarak kullanıldığını göstermektedir. Doğramacı kitabının sonunda – bir başka yazarla birlikte – Benjamin Spock'ın kullandığı yöntemi tercih ettiğini açıkça belirttiğine ve 1952 öncesinde Spock'ın başka bir kitabı yayımlanmamış olduğuna göre, Doğramacı'nın *Baby and Child Care*'deki anlatımdan doğrudan yararlandığı yerlerde kendisine ait olmayan bir fikri kaynağını karartarak “kendisininmiş süsü vermek” amacıyla hareket ettiğini varsaymak mantıklı olmaz.

Bilim etiği açısından intihal nitelemesinin önkoşullarından biri açısından bakıldığında (Clarke, 2006, s. 97) “[eserdeki] takdim tarzının, katkının özgünlüğü iddiasını belirttik ya da örtük biçimde ima ettiği veya takdimin, okurun eserin özgün bir katkı olduğu sonucunu çıkarmasını mantıken olası kılacak şekilde olduğu” söylenemez. Kaldı ki; iki kitap da akademik topluluğa değil genel okur topluluğuna seslenmektedir; birer “popüler tavsiye” yapıtıdır.

Bu olgular karşısında iki kitap arasındaki benzerlik veya özdeşlikleri bilim etiği bağlamına yerleştirmek ve o bağlamda “intihal” olarak nitelendirmek, “adeta tüm bir ulusun bilim haysiyetine gölge düşürülmesinden” (Yazıcı, 2000, Kasım 15) söz etmek haklı değildir. Ayrıca Doğramacı’nın Spock’tan “kopya çektiği” (Mumcu, 1981), söz konusu benzerliklerin “başkalarının eserlerini kendinin gibi göstermek, ... bugüne kadar yapılmış aşırımaların belki de en büyüğü ve fütursuzu” olduğu (Yazıcı, 2000, Kasım 15), birinci kitabın ikincisinden “neredeyse satır satır apartılmış olduğu” (Belge, 2001c, Aralık 16), iki kitabın “aynı yapıt olduğu” (Boratav, 2010, Şubat 28) savları, orantılı veya adil de değildir. Gene de *Annenin Kitabı*’yla ilgili bu iddialar – dayandırıldıkları karinelerin niteliği açısından – fikri mülkiyet/telif hakları hukuku açısından (ve yalnızca o açıdan) takibe konu olabilir(di). Belge’den (2001c, Aralık 16) Mary Morgan’ın – Spock’ın ticari haklarının yasal varisi ve takipçisi sıfatıyla olsa gerek – bu konuda “yayıncısı ve avukatları yoluyla dava açmayı” planladığını öğrenmiştik, ama sonucunu öğrenebilmiş değiliz. Umarız bu dava açılabilmiş ve adil biçimde sonuçlanmıştı.

Bu noktada, fikri mülkiyet haklarının veraset yoluyla intikalinin, kapağında Spock’ın adını taşıyan ama kendisinden başka yazarların onun artık asla müdahale edemeyeceği katkılarıyla çıkmış, girişindeki teşekkür yazıları bile kaldırılmış olan yeni basım ya da uyarlamalarının hâlâ Spock’a atfedilebilmesine imkân vermesini mülkiyet hukuku ile – bilim etiği bir yana – yayıncılık etiği ve genel olarak etik arasındaki ilişki açısından sorgulamak da uygun olur.

Baby and Child Care ile *Annenin Kitabı* arasındaki benzerlik veya özdeşlikler üzerine ortaya atılan intihal iddialarının yol açtığı hukuksal süreçte 15 Nisan 2014 AİHM kararıyla ortaya çıkan sonuca gelince: Bu kararın “33 yıllık intihal tartışmasına” intihal iddiası sahipleri lehine son noktayı koymuş olarak yansıtılması doğru değildir ve böyle yansıtılması AİHM’nin misyon ve yetkileri konusunda da toplumun yanlış bilgilendirilmesi anlamına gelmektedir.³¹ Bu yanlış, medya mensupları tarafın-

dan işlendiğinde kuşkusuz medya etiğini ilgilendirir; ama bilim insanları tarafından bir intihal iddiasının sonucu konusunda akademi dünyasının ve genel kamuoyunun bilgilendirilmesi söz konusu olduğunda da bilim etiğini de ilgilendirir. Bu yanlış bilgilenemeyi önlemek veya düzeltmek, öncelikle ilgili davanın taraflarına düşse gerektir.

AİHM kararı bir iddia sahibi aleyhine, iddiasının yer aldığı açıklamalarının *Annenin Kitabı* yazarının “kişilik haklarını ihlal ettiği” gerekçesiyle açılmış ve bu gerekçeyle tazminat ödemeye mahkum edilmesiyle sonuçlanmış davada “ifade özgürlüğü hakkının” ihlal edildiği ve “yargılamanın makul süreyi aştığı” gerekçeleriyle Türkiye devletinin iddia sahibine tazminat ödemeye mahkum edilmesiyle ilgilidir. İntihal iddiasının doğruluğu yönünde hiçbir hüküm içermediği gibi, tereddüde yer veremeyecek biçimde AİHM’nin bu yönde bir karar verme görevi olmadığını “altını çizmektedir” (*Hasan Yazıcı v. Turkey*, para. 66).

Doğramacı, Cumhuriyet tarihinin insan hakları ve diğer haklar açısından en karanlık dönemlerinden biri olan 12 Eylül rejiminde Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Başkanı olarak çok önemli sorumluluklar üstlenmiş ve bu dönemde üniversitelerde gerçekleştirilen geniş çaplı tasfiye de YÖK eliyle gerçekleştirilmiştir.³² Doğramacı’nın müktesebatının bu bölümünün öbür bölümleri karşısında tartılıp muhasebeleştirilmesi, toplumun ve akademi dünyasının vicdani ile kuşkusuz ilgili bireylerin vicdanına aittir.

Bu muhasebeleştirmenin adil olabilmesi için, Türkiye’de üniversitenin Doğramacı’nın YÖK Başkanlığı döneminde uğradığı kayıpları kamu vicdanına mal etme çabası son derecede haklı ve saygıdeğerdir.³³ Doğramacı’nın bütün toplumun gözü önünde üstlenmiş olduğu misyon ve gerçekliğini kimsenin sorgulamayacağı kayıtlar, nesnel veriler, tanıklıklar v.b. bu çabayı temellendirmek için yeterli olsa gerektir. Buna karşılık, o misyon ile ve o misyonun yol açtığı nesnel sonuçlar ile *hiçbir ilgisi* olmadığı halde, kendi kendimize hakemlik ederek kendi ölçütlerimiz temelinde sonuçlandırdığımız ama nesnel tanıma uygunluğu kendi çevremiz dışında tanıtlanmış olmayan – gördüğümüz kadarıyla tanıtlanması mümkün de olmayan – bir “bilimsel ahlaksızlık” (fikir hırsızlığı) iddiasını *ilave bir koz olarak o çabanın yedeğine, hatta ön cephesine yerleştirmek* her şeyden önce o çabanın inandırıcılığını azaltır. Ayrıca, bilim etiği konusunda duyarlı olanlar için herhalde daha da önemli olmak üzere, hem bu örnek üzerinden bilim etiğinin zihinlerde bir fikri mülkiyet sorunu düzeyine indirgenmesine yol açar hem de intihal iddiasını akademi içi ya da dışı itibarsızlaştırma savaşla-

³¹Bu yanlışta, bazı tutuklu sanıkların uzun tutukluluk nedeniyle hakları ihlal edildiği için Anayasa Mahkemesi kararı üzerine serbest bırakılmasını ya da kimi hükümlüler için yeniden yargılama kararı çıkmasını, sanıklar beraat ettirilmiş gibi yansıtmaktan farksızdır.

³²9 Eylül 2011’de Balıkesir milletvekili Namık Havutça tarafından TBMM başkanlığına sunulan “12 Eylül 1980 Darbesi ve Rejiminin Kararları ve Kanunları ile Mađdur Olanlara ya da Yakınlarına Maddi ve Manevi Tazminat Verilmesi Hakkındaki” kanun teklifinde (<http://www2.tbmm.gov.tr/d24/2/2-0065.pdf>) yer alan bilgiye göre 6 Kasım 1981’de çıkarılan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’yla YÖK’ün kurulmasından sonra, 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu’nun 2301 ve 2766 sayılı kanunlarla değişik maddelerince 71 üniversite personeli YÖK tarafından görevlerinden uzaklaştırılmıştır ve dönemin Genelkurmay Başkanlığı’nın açıklamalarından 38 profesör, 25 doçent, 10 yardımcı doçentin Sıkıyönetim Kanunu’na göre görevden alındığı anlaşılmaktadır. Öte yandan, bu uzaklaştırmalar dışında aynı dönemde binlerce öğretim elemanının YÖK organlarıncaya tasfiye edildiği de belirtilmektedir (Akin, 2003, s. 236). Uzaklaştırılanlar ancak 1989’da Danıştay’ın içtihadı kararıyla görevlerine dönebilmişlerdir. Öte yandan İhsan Doğramacı’nın üniversitelerdeki tasfiyeler konusunda herhangi bir sorumluluk kabul etmediği de basında aktarılmıştır (örneğin, Ergin (2010, Şubat 17).

³³Dođramacı’nın çocuk hekimliği, ana çocuk toplum sağlığı ve ülkede üniversiteleşme alanındaki katkılarını kamu vicdanına mal etme ve o katkılarının hak ettiği saygıyı görmesini sağlama çabası da kuşkusuz aynı ölçüde haklı ve saygıdeğerdir. (Doğramacı’nın bu katkılarını tıp tarihi açısından bir yaklaşım için bkz. Terzioğlu, 2002).

rında “denenmesi makbul silahlar/malzemeler” listesinde bir seçenek haline getirerek özellikle gençlerin nezdinde “intihali” hakiki etik içeriğinden boşaltır, düşüncesindeyiz.

KAYNAKLAR

- Akar, N., Reisman, A., & Oral, A. (2007). Modernizer of Turkey's pediatrics: Albert Eckstein in exile. *Journal of Medical Biography*, 15, 213–8. Retrieved from <http://jmb.sagepub.com/content/15/4/213.full.pdf+html>
- Akın, F. (2003). 1933'ten bu yana Türkiye'de üniversite. *Mülkiye*, 27(240), 207–245.
- Bast, C. M., & Samuels, L. B. (2008). Plagiarism and legal scholarship in the age of information sharing: The need for intellectual honesty. *Catholic University Law Review*, 57, 777–815. Retrieved from <http://scholarship.law.edu/lawreview/vol57/iss3/4>
- Bateson, M. C. (1994). *With a daughter's eye: A memoir of Margaret Mead and Gregory Bateson*. New York: HarperPerennial.
- Bateson, M. C. (2005). Using and abusing the works of Margaret Mead. *Pacific Studies*, 28(3/4), 162–175. Retrieved from <https://ojs.lib.byu.edu/spc/index.php/PacificStudies/article/viewFile/10318/9964>
- Belge, M. (2001a, Kasım 16). Doğramacı. *Radikal*. Retrieved from http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat_belge/dogramaci-616150
- Belge, M. (2001b, Kasım 17). Doktorun kitabı. *Radikal*. Retrieved from http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat_belge/doktorun_kitabi-616278
- Belge, M. (2001c, Aralık 16). Bir mektup. *Radikal*. Retrieved from http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat_belge/bir_mektup-618894
- Benjamin Spock (2001). In *The Gale Encyclopedia of Psychology* (2. Basım, s. 622–624).
- Black, H. C., Nolan, J. R., & Connolly, M. J. (1979). *Black's law dictionary* (5th ed.). St. Paul, Minnesota: West Publishing Co.
- Boratav, (2010, Şubat 28). İhsan Doğramacı. *Sol Portal*. Retrieved from <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/korkut-boratav/ihsan-dogramaci-24702>
- Bouville, M. (2008). Plagiarism: words and ideas. *Science & Engineering Ethics*, 14(3), 311–322. Retrieved from <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11948-008-9057-6>
- Branch, T. (2006). *At Canaan's edge: America in the King years, 1965–68*. New York: Simon & Schuster.
- Carp, E. W. (2000). Spock on the examining table. *Reviews in American History*, 28(1), 128–133. Retrieved from https://muse.jhu.edu/login?auth=0&type=summary&url=/journals/reviews_in_american_history/v028/28.1carp.html
- Chernyaeva, N. (2013). “Upbringing à la Dr. Spock:” Child-care manuals and constructing normative motherhood in the Soviet Union, 1954–1970. *Ab Imperio*, 2/2013, 223–251. doi: 10.1353/imp.2013.0048
- Children's Bureau & Hymes, J. L. (1952). *A healthy personality for your child* (a popular version of part of the *Fact Finding Digest* prepared for the Midcentury White House Conference on Children and Youth, Washington, December 1950). Children's Bureau. Retrieved from <http://www.mchlibrary.info/history/chbu/parents.html>
- Children's Bureau (1965). *The story of Infant Care*. Us Department of Health, Education, and Welfare, Welfare Administration. Retrieved from <http://www.mchlibrary.info/history/chbu/parents.html>
- Clarke, R. (2006). Plagiarism by academics: More complex than it seems. *Journal of the Association for Information Systems*, 7(2), 91–121. Retrieved from <http://aisel.aisnet.org/jais/vol7/iss1/5>
- Doğramacı, İ. (1952). *Annenin kitabı: Gebelik ve doğumdan onbeş yaşına kadar çocuk bakımı, terbiyesi, beslenmesi, gelişmesi, hastalıklardan korunması ve hastalıkları*. Ankara: Yeni Matbaa.
- Duenwald, M. (2004, Ağustos 3). The consumer; Child-rearing, by the book. Lots of books. *The New York Times*. Retrieved from <http://www.nytimes.com/2004/08/03/health/the-consumer-child-rearing-by-the-book-lots-of-books.html>
- Ergin, S. (2010, Şubat 17). Hocabey Ufuk'la benim elimden tuttu ve... *Hürriyet*. Retrieved from <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/13949024.asp>
- European Science Foundation (ESF) & All European Academies (ALLEA) (2011). *The European code of conduct for research integrity*. ESF & ALLEA: Ireg – Strasbourg. Retrieved from http://www.esf.org/fileadmin/Public_documents/Publications/Code_Conduct_ResearchIntegrity.pdf
- Franklin R., & Gosling R. G. (1953, Nisan 25). Molecular configuration in Sodium Thymonucleate. *Nature*, 171, 740–741.
- Graebner, W. (1980). The unstable world of Benjamin Spock: Social engineering in a democratic culture, 1917–1950. *The Journal of American History*. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/1889870>
- Graebner, W. (1994). Dr. Benjamin Spock (1903–): Celebrity author/pediatrician, peace advocate. In D. DeLeon (Ed.), *Leaders from the 1960s: A biographic sourcebook of American activism* (s. 225–229). Westport, Connecticut, London: Greenwood Press.
- Grant, J. (1998). *Raising baby by the book: The education of American mothers*. New Haven & London: Yale University Press.
- Grossberg, M. (2004). Plagiarism and professional ethics: A journal editor's view. *The Journal of American History*. 90(4), 1333–1340. Retrieved from <http://jah.oxfordjournals.org/content/90/4/1333.extract>
- Günay-Erkol, Ç., & Reisman, A. (2008). Émigré Albert Eckstein's legacy on health care modernization in Turkey: Two generations of students who have made major contributions. *Hygiea Internationalis: An Interdisciplinary Journal for the History of Public Health*. doi: 10.3384/hygiea.1403-8668.0871
- Güneysu, S. (2001). Türkiye'de yayımlanan çocuk yetiştirmeye ilişkin kitapların incelenmesi. In B. Onur (Ed.), *Dünya'da ve Türkiye'de Değişen Çocukluk/Changing Childhood In The World and in Turkey* (III. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri, 16–18 Ekim 2000) (s. 195–213). Ankara: Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No: 9. Retrieved from <http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/137.pdf>

- Hasan Yazıcı v. Turkey (Application no. 40877/07) ECHR. (2014, 15 Nisan). Retrieved from [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-142637#{"itemid":\["001-142637"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-142637#{)
- Hayes, N., & Introna, L. D. (2005). Cultural values, plagiarism, and fairness: When plagiarism gets in the way of learning. *Ethics & Behavior*, 15(3), 213–231. doi:10.1207/s15327019eb1503_2
- Hoder-Salmon, M. (1978). Collecting scholar's wives. *Feminist Studies*, 4(3), 107–114. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/3177543>
- Hulbert, A. (1998, Aralık 7). Parents, peers, and the rearing of children: The influence of anxiety [Kitap eleştirisi: *The Nurture Assumption: Why Children Turn Out the Way They Do*, Judith Rich Harris; *Three Seductive Ideas*. Jerome Kagan]. *The New Republic*. Retrieved from <http://business.highbeam.com/4776/article-1G1-53287537/parents-peers-and-rearing-children-influence-anxiety>
- Hulbert, A. (2011). *Raising America: Experts, parents, and a century of advice about children*. Random House LLC.
- Jump, P. (2014, Nisan 3). Zygmunt Bauman rebuffs plagiarism accusation. *Times Higher Education*. Retrieved from <http://www.timeshighereducation.co.uk/news/zygmunt-bauman-rebuffs-plagiarism-accusation/2012405.article>
- Kansu, E., & Ruacan, Ş. (2002). Bilimsel yanılmanın günümüzdeki durumu, türleri, nedenleri, önlenmesi ve cezalandırılması. *Türk Kardiyoloji Derneği Arşivi*, 30(12), 763–767. Retrieved from http://www.tkd-online.org/dergi/TKDA_30_12_763_767.pdf
- Kernan, M. (1976, Mayıs 8). Dr. Spock changes image. *Newspaper: San Antonio Express*. Retrieved from <http://www.newspapers.com/newspage/62170991/>
- Klein, J. M. (2005, Kasım 11). Plagiarism and other unoriginal sins. *Chronicle of Higher Education*, 52(12), B12. Database: Academic Search Complete
- Klemesrud, J. (1976, Mart 19). The Spocks: Bittersweet recognition in a revised classic. *The New York Times*. Retrieved from <http://www.nytimes.com/books/98/05/17/specials/spock-classic.html>
- Koç, İ., Eryurt, M. A., Adalı, T., & Seçkiner, P. (2010). *Türkiye'nin demografik dönüşümü: Doğurganlık, aile planlaması, anne-çocuk sağlığı ve beş yaş altı ölümlerdeki değişimler: 1968–2008*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- Lenihan, J. (1968, Mayıs 16). How science doesn't happen [Kitap eleştirisi: *The Double Helix*, yazar James D. Watson]. *The Glasgow Herald*. Retrieved from <http://news.google.com/newspapers?nid=2507&dat=19680516&id=t21AAAAIIBAJ&sjid=pqMMAAAIIBAJ&pg=1933,2975955>
- Maddox, B. (2002). *Rosalind Franklin: The dark lady of DNA*. New York, NY: HarperCollins.
- Martin, B. (1994). Plagiarism: A misplaced emphasis. *Journal of Information Ethics*, 3(2), 36–47. Retrieved from <https://www.uow.edu.au/~bmartin/pubs/94jie.html>
- Maya, C. (2012, Kasım 19). Adapting the bible of childcare for India: A special edition of 'Dr. Spock's Baby and Childcare' is being brought out for the country. *The Hindu*. Retrieved from <http://www.thehindu.com/todays-paper/tp-national/tp-kerala/adapting-the-bible-of-childcare-for-india/article4109887.ece>
- Mechling, J. (2003). Child-rearing advice literature. In *Encyclopedia of children and childhood: In history and society* (Vol. 1, s. 170–174). Gale.
- Meyer, W. S. (2009). David James Fisher, Bettelheim: Living and dying [Kitap eleştirisi]. *Clio Social Work Journal*, 37, 89–91. doi:10.1007/s10615-008-0179-8
- Mumcu, U. (1981, 29 Kasım). Dr. Spock ve... Prof. Doğramacı... *Cumhuriyet*.
- Nature (2013). Due credit. *Nature*, 496, 270. doi:10.1038/496270a
- Pace, E. (1998, Mart 17). Benjamin Spock, World's pediatrician, dies at 94. *The New York Times*. Retrieved from <http://www.nytimes.com/1998/03/17/us/benjamin-spock-world-s-pediatrician-dies-at-94.html?src=pm&pagewanted=3&pagewanted=all>
- Pappas, T. (1998). *Plagiarism and the culture war: The Writings of Martin Luther King, Jr, and other prominent Americans*. Hallberg.
- Pecorari, D. (2008). *Writing and plagiarism: A linguistic analysis*. London: Continuum.
- Pickett, R. S. (1987). Benjamin Spock and the Spock papers at Syracuse University. *Syracuse University Library Associates Courier*. XXII(2), 3–22. Retrieved from <http://surface.syr.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1207&context=libassoc>
- Pottishman Weiss, N. (1977). Mother, the invention of necessity: Dr. Benjamin Spock's Baby and Child Care. *American Quarterly*. 29(5) (Special Issue: Reassessing Twentieth Century Documents), 519–546. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/2712572>
- Reed, H. A. (1975). Hacettepe and Middle East Technical Universities: New universities in Turkey. *Minerva*, 13(2), 200–235.
- Resnik, D. B. (2001, Mayıs 1). What is ethics in research & why is it important? National Institute of Environmental Health Sciences (NIEHS). Retrieved from <http://www.niehs.nih.gov/research/resources/bioethics/whatis/>
- Resnik, D. B. (2012). Research ethics timeline (1932–Present). Retrieved from <http://www.niehs.nih.gov/research/resources/bioethics/timeline/index.cfm>
- Roberts, T. S. (Ed.). (2008). *Student plagiarism in an online world: Problems and solutions*. New York: Information Science Reference.
- Rose, H. (2002, Haziran 15). In the shadow of the men [Kitap eleştirisi: *Rosalind Franklin: The Dark Lady of DNA*, Brenda Madox]. *The Guardian*. Retrieved from <http://www.theguardian.com/books/2002/jun/15/featuresreviews.guardianreview15>
- Sandhu, V. (2012, Kasım 10). "Don't rock the baby": The "Indianised" version of Dr. Benjamin Spock's best-known book on parenting is here. *Business Standard*. Retrieved from http://www.business-standard.com/article/beyond-business/-don-t-rock-your-baby-112111000072_1.html
- Sayre, A. (1975). *Rosalind Franklin and DNA*. New York: Norton.
- Shengold, L. (2006). *Haunted by parents*. New Haven and London: Yale University Press.

- Spock, B. (1968). *Dr. Benjamin Spock: Baby and Child Care* (3rd ed.). New York: Hawtorn Books, Inc.
- Spock, B. (1979). Pediatrics and politics – Dr. Benjamin Spock: Interviewed by Terry Murray. *Canadian Family Physician*, 25, 868–872. Retrieved from <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2383875/>
- Spock, B. (1994). *A better world for our children: Rebuilding American family values*. National Press Books.
- Stasiak, A. (2003). The first lady of DNA. *Science & Society*. 4(1), 14. doi: 10.1038/sj.embor.embor723
- Türkiye Bilimler Akademisi Bilim Etiği Komitesi. (2002). *Bilimsel araştırmada etik ve sorunları*. Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- Terzioğlu, A. (2002). Cumhuriyet dönemi Türk tıbbına ve tıp eğitimine kısa bir bakış. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 2, 269–307. Retrieved from <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuydta/article/view/1023019491>
- The New York Times (1989, Haziran 14). Jane C. Spock, 82; Worked on baby book. *The New York Times*. Retrieved from <http://www.nytimes.com/1989/06/14/obituaries/jane-c-spock-82-worked-on-baby-book.html>
- Viner, R. (1999). Politics, power, and pediatrics. *Lancet*, 353, 232–34. doi:10.1016/S0140-6736(98)02320-4
- Watson, J. D., & Crick, F. H. C. (1953, Nisan 25). A Structure for Deoxyribose Nucleic Acid. *Nature*, 171, 737–738.
- Watson, J. D. (1968). *The Double helix: A personal account of the discovery of the structure of DNA*. Atheneum.
- West, M. (1913). *Prenatal care*. Care of Children Series, No. 1. Washington: US Department of Labor, Children's Bureau, Julia C. Lathrop. Retrieved from <http://www.mchlibrary.info/history/chbu/2265-1913.PDF>
- Wiener, J. (2005). *Historians in trouble: Plagiarism, fraud, and politics in the ivory tower*, New York: New Press.
- Wilkins M. H. F., Stokes A. R., & Wilson, H. R. (1953, Nisan 25). Molecular Structure of Deoxypentose Nucleic Acids. *Nature*, 171, 738–740.
- Wilkins, M. (2003). *The third man of the double helix: The autobiography of Maurice Wilkins*. Oxford University Press.
- Yaman, D. (2010). Fikir ve sanat eserleri kanununda düzenlenen bir eserden kaynak göstermeksizin iktibasta bulunma suçu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(Özel Sayı), 2010, 1551–1567. Retrieved from <http://web.deu.edu.tr/hukuk/dergiler/dergimiz-12-ozel/3-kamu/11-dilarayaman.pdf>
- Yazıcı, H. (2000, Kasım 15). Önce Doğramacı'yı kınamak lazım. *Milliyet*.